

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

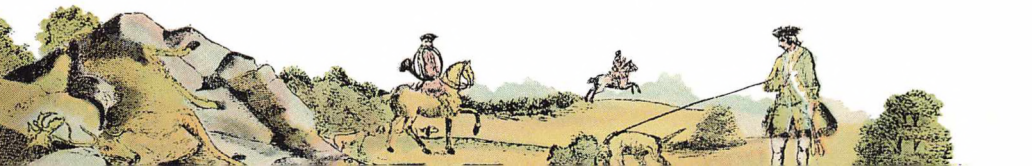
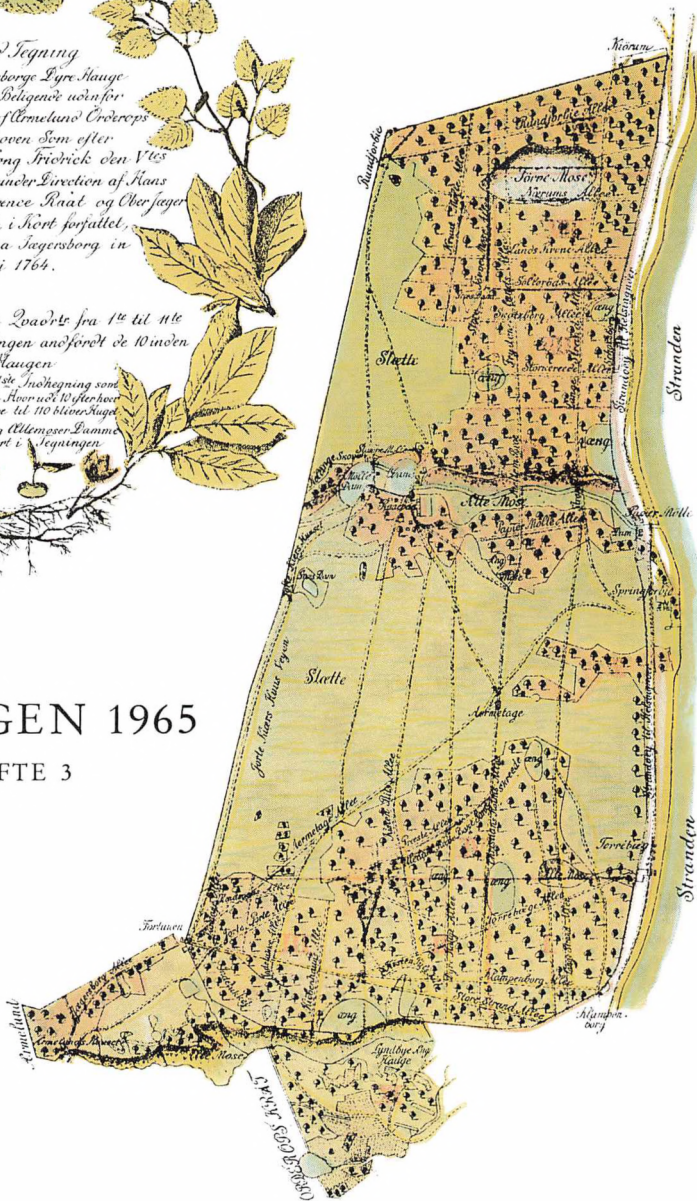
Geometriske Grunde Tegning

Over Den kongelige Jægersborgs Lyng Skauge
og de dertil hørende Skove Beliggende udn for
Rækkverket Same bestaaer af Ormelund Ørderops
Kraat og Springforbie Skoven Sem efter
Kans Kongelige Majest Kong Friedrich den VIes
Allernaadigste Befaling under Direction af Kans
Excellence Herr Scheime Conference Raat og Ober Jæger
Master von Gram eroptaget i Kært forjættel
beskrevet og forjærdiget paa Jægersborg i
Mense Aprilis et Martij 1764.

Explicatio Notarum de Qvadte fra 1te til 11te
Hoveddeele er udi beskrivningen andførdt de 10 uden
og den 11te uden for Lyng Skaugen
fra A til B og C gaar den 1te Indtegning som
andførdt paa det gamle Rækkverket hvor udi 10 efter hver
andre følgende Jar og oerfter videre til 110 bliver Jægt
Skauen paa Husens Torve og Allemøge Lunde
og Søer Skove og Jæge ørved eet Kvædet i Tegningen
beskrevet.

LYNGBY-BOGEN 1965

6. BIND HEFTE 3

LYNGBY-BOGEN

UDGIVET AF

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB

FOR LYNGBY-TAARBÆK

KOMMUNE

6. BIND HEFTE 3

1965

Gyrithe Lemche

1866 · 17. april · 1966

Forfatterinden Gyrithe Lemche fødtes den 17. april 1866 i Store Kongensgade i København. Hendes forældre, skolebestyrer Hartvig Frisch og Elisabeth Alexandra Mourier, flyttede i 1872 til Gamle Rustenborg i Lyngby, hvor familien boede, indtil den omkring 1874 købte »Vilhelminelyst« i Bondebyen. Gyrithe Lemche gik op til artium på frk. Zahles skole i 1887, blev cand. phil. hos Harald Høffding og virkede siden som lærerinde, indtil hun i 1893 blev gift med lægen Johan Lemche. De byggede hus på Rustenborgvej »Lyngbyhus« og fik 10 børn.

Ved siden af at være en kærlig moder og en dygtig husmoder fik Gyrithe Lemche tid til at gøre en stor og betydningsfuld indsats for kvindesagen i Danmark, hvis historie hun har skildret i romanen »Tempeltjenere«. Gyrithe Lemche debuterede 1898 med »Soedtmanns Jomfruer«, en fortællingskreds fra Lyngby. Hovedværket »Edwardsgave« der udkom 1900-12, ligesom de mindre skrifter: »Lotte van Joost«, »Fru Fama« og »Vuggen gaar« samt i første række 4-bindsværket »Strømmen« (Strømhesten, Kobberkronen, De ni møller og Bækkestrand) vidner om hendes varme historiske interesse for Lyngbyegnen – en interesse, hun delte med sin ægtefælle, og som ved et møde på Grundtvigs Højskole den 27. oktober 1927 førte til stiftelsen af Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune. Gyrithe Lemche blev, som naturligt var, selskabets første formand, og som hendes afløser i formandsstolen *J. A. C. Rastrup* siger det i sin mindeartikel i »Lyngby-Bogen«, 1946: »Fruen blev en fortrinlig formand; hun var enestående inciterende på bestyrelsesmedlemmerne, produktiv og umådelig interesseret. Det var en oplevelse at høre fru Lemche tale om

Gyrithe Lemche

disse historisk-topografiske forhold fra gamle tider i Kongens Lyngby. Flere af fruens artikler er blevet trykt i »Lyngby-Bogen«, som er udgivet af vort selskab. Alle disse historisk-topografiske skildringer er udført med stor viden og giver et livligt og levende indtryk af tidens kolorit«.

Denne karakteristik kan suppleres med *K. K. Nicolaisens* i »Dansk Biografisk Leksikon«, hvor det om »Edwardsgave« hedder: »Ud fra en solid historisk viden gives her en række værdifulde billeder af det danske samfund fra ca. 1770 til slutningen af det 19. århundrede som baggrund for en slægtsskildring gennem fem generationer, hvortil Gyrithe Lemche har benyttet træk af sin mødrene slægts og Næsseslottets historie. Romanen om de to købmandsslægters forfinelse og forfald rummer ikke blot en mængde sikkert opfattede og levende tidstyper, men giver adskillige steder, især i de første bind, en med stor digterisk kraft gennemført menneskeskildring«.

Den der vil orientere sig i Gyrithe Lemches store forfatterskab, og hvad der er skrevet herom, henvises til »Dansk Skønlitterært Forfatterleksikon 1900–1950« København 1960. Originalmanuskripterne til hendes værker findes i Det kgl. Biblioteks samling af danske forfatteres manuskripter.

Mange vil i hundredåret for Gyrithe Lemches fødsel minde denne kvindes og forfatterindes rige livsindsats.

Gyrithe Frisch 1892.

Gyrithe Lemche 1913.

Fotografier
udlånt af viceborgmester,
fru Karen Schack.

PLANCHE 2

Gyrthe Lemche juli 1943.

Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede

Fra dødsboskifter 1718-20

VED KAI ULDALL

Indledning

De her aftrykte taksationer af dødsboer er hentet fra »Skifteprotokol for det københavnske ryttergodsdistrikt 1718-25« (Landsarkivet for Sjælland) og omfatter alle de der indførte skifter i tiden 18. marts 1718 til 19. september 1720. Det ville være af kulturhistorisk og tillige af nogen personalhistorisk interesse at udgive alle ældre skifter fra Lyngby-Taarbæk, men materialet som helhed ville formentligt være for omfattende for disse årbøger. Derimod kunne det overvejes, om man ikke kunne aftrykke en serie skifter som de her meddelte, hentet f.eks. fra hvert 25. år. Derved ville man få oversigter over svingningerne indenfor den økonomiske og sociale status gennem et par århundreder. Når tidsrummet 1718-20 er valgt her, skyldes det den tilfældige omstændighed, at udgiveren af anden grund har arbejdet med den pågældende protokol. Der findes også ældre og naturligvis især mange yngre skifter.

Skifterne 1718-20 giver os et indtryk fra en ulykkelig tid, som 1600-tallets krige og derefter Den store nordiske krig havde været med til at skabe. Selvom Lyngby sogn skulle være forholdsvis gunstigt stillet ved sin beliggenhed nær hovedstaden og på kron-gods, så betød dette ikke meget på baggrund af landbrugets elendige forhold og hele landets finansnød. Mange af sognets gårde lå under det af Christian V. indrettede ryttergods, d.v.s. hver 8 tdr. hartkorn skulle stille en dragonrytter og sørge for hans og hestens

indkvartering og underhold. Hvis en ryttergård ikke omfattede de 8 tdr. hartkorn, skulle flere lægges i lægd. I adskillige tilfælde mødte bonden selv eller hans søn som rytter, men da dette under krigen i Skåne førte til mange tab eller i det mindste til, at ryttergårdenes landbrug forfaldt under bondens lange fravær, så blev det efterhånden almindeligt, at bonden bestred udgifterne ved at stille en fremmed rytter for sig, og det blev undertiden en professionel udenlandsk, hvervet soldat. Selvom rytterbønderne på grund af deres særlige forpligtelser var fritaget for hoveri, landgilde og andre almindelige afgifter, blev deres kår tunge, og der er fra alle dele af landet vidnesbyrd om, at de indkvarterede ryttere eller deres officerer misbrugte rytterbønder til at arbejde eller køre for sig privat. Frederik IV. påbegyndte derfor 1715 en omlægning af ryttergodset, der medførte, at rytterne indkvarteredes i barakker eller på kronens store ladegårde. Rytterbønderne blev derved fritaget for indkvarteringerne, men ikke for udgifterne til rytterholdet i form af penge, naturalieleveringer, lange transporter samt arbejdet med at slå hø på de fjerntliggende ladegårde.*) Det er under sådanne forhold, og medens det danske landbrug endnu led under usle kår i teknisk og social henseende, at de nedenfor aftrykte dødsboskifter blev optegnede.

I Lyngby sogn var forholdet det, at kongen ejede jorden men kronbønderne bygningerne, og disse er derfor medvurderet i skifterne. Der er opgivet, hvor mange »vægge« eller »væggerum«, d.v.s. fag, de består af, men der er ikke altid gjort rede for, hvor mange fløje gården har haft. Da både avl og besætning dengang var langt ringere end efter landbrugsreformerne, var der ikke brug

*) K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede. II (Kbhvn. 1916) p. 344 ff. og III (Kbhvn. 1926) p. 62 ff. — samme: Frederik IV.'s Godspolitik 1715-1720, i Hist. Tidsskr. 9 R. 3 B. (Kbhvn. 1925) p. 1 ff. — H. Munk: Rytterbonden . . . fra Vordingborg Rytterdistrikt 1718-68. (Kbhvn. 1955).

for så omfattende bygninger som senere. Skifterne oplyser, at mange af husene er forfaldne og trænger til reparation. Undertiden også, hvor mange af fagene i en gård, der var forsynet med loft, hvilket formentligt kun har været tilfældet med beboelsesrummene. Udhusene har været åbne op under taget, højst kan der have ligget et »stænge«, d.v.s. stænger med et lag græstørv, hø eller halm på, over en kostald. Sandsynligvis har også bryggerser manglet loft. Man ser, at de anførte gårde har haft henholdsvis 21 (deraf 5 med loft), 25, 40 og 51 fag i alt. Dertil kommer Lars Jessen Brydes gård i Lyngby (6. oktober 1718) med i alt 34 fag, fordelt med 17 fag stuelænge, 8 fag inkl. port mod gaden, 10 fag nordlænge, 4 fag imod vest og desuden et lille hus for sig selv på 5 fag, hvoraf kun 3 havde loft. Dette lille hus har altså haft en stue på 3 fag og har formodentligt tjent som aftægtsbolig eller til bolig for en af de i indledningen nævnte ryttere. Da der kun nævnes kakkellovn i det egentlige stuehus, har det lille hus muligvis blot haft et åbent ildsted i stuen. – Det hus, som Lyngby Kirke bortfæstede, havde 6 fag, medens hjulmandens hus i Lyngby, der må have rummet bolig, værksted og trælager, var på 12 fag. Han, såvel som fiskerne i Taarbæk, havde hverken husdyr eller avl, men hjulmanden havde dog indretning til at brygge sit eget øl. En hjulmand kunne dengang som regel også arbejde som snedker. – Fiskerne i Taarbæk holdt til i 3 eller 4 fag hus, og da der kun anføres kakkellovn hos én af de tre fiskere, må de andre enten have lejet en, hvad ikke var usædvanligt i ældre tid, eller de har snarere haft et åbent ildsted i selve stuen såvel til opvarmning som til madlavning. De korte huse og den store fattigdom hos fiskeren Erich Bentsen (21. maj 1718) kunne tyde på, at der ikke var køkken. Måske har der ikke engang været rigtig skorsten men blot en slags primitiv esse med røgåbning i taget. Fiskerenken Kirsten Nilsdotter i Taarbæk, eller rettere hendes forud afdøde mand, må sammen med fiskeriet have drevet bødkerhåndværk

efter det efterladte værktøj at dømme. Måske er der saltet sild i hans tønder, da skifterne også nævner sildegarn.

Skifterne giver kun ret ufuldstændige oplysninger om bygnin- gernes ruminddeling, idet de forskellige taksatorer ikke altid op- deler det takserede efter rummene, og selv hvor dette sker, gøres det ikke konsekvent, og der nævnes pludselig indbo eller redska- ber, der må have stået andetsteds. Stegers eller køkkenen samt bryg- gers nævnes slet ikke, skønt de må have været i gårdene, og f.eks. en indmuret bryggerkedel ikke kan have stået i en stue.

Kun hos den efter datidens forhold forholdsvis velstillede trak- tør og smed, Hans Hansen Skouvært i Taarbæk, nævnes flere stuer; rimeligvis var der to foruden kamre. Gårdmand Lars Jessen Bryde i Lyngby havde hele 17 fag stuehus, og hvis man regner 4 fag til stue, 3 fag til bryggers og 1 fag til køkken, bliver der 9 fag tilovers til storstue eller kamre. I Sidsel Andersdatters og den efterladte mand Lars Pedersens gård i Lyngby (1. februar 1720) nævnes blot stue og kamre, i Anne Madsdatters og Niels Nielsen Brydes gård blot stue og »bagstue«. I de andre gårde højst stuen. Således som indboet er opstillet i skifterne, får man det indtryk, at en stor del tønder og andre kar samt redskaber til husholdning har stået i stuen, men det er for en del, fordi skifterne har und- ladt at nævne køkken, bryggers, spisekamre og andre kamre samt stuehusets loft. Ikke desto mindre ved man fra samtidige skifter fra andre landsdele, at der under fortidens primitive forhold op- bevaredes adskilligt i dagligstuen, som under rummeligere og mere ordnede forhold fik plads andetsteds. Man må huske, at daglig- stuen forhen var det eneste rum, der kunne opvarmes, og at oplag af madvarer kun dér stod frostfrit om vinteren. Selv ømtålelige småkreaturer fik plads i stuen. Lyngbyskifterne viser os, at »gåse- bænke« med rum til rugende gæs eller høns stod i stuen.

Selvom skifterne svigter os, så er det dog ikke vanskeligt i grove træk at forestille sig, hvorledes ruminddelingen har været i går-

denes stuehuse, for reglerne derfor er velkendt*). En gårds centrale rum var stuen eller dagligstuen, der tillige var spisestue og soverum, i alt fald for gårdmandsfamilien. De i skifterne nævnte møbler kan for størstedelen sættes på deres traditionsbundne plads deri. Foran den lyse plads ved vinduesvæggen imod gårdspladsen stod det lange, rektangulære bord, idet der under vinduerne bag det var en lang bænk til gårdens karle og sønner og for den ene bordende en kortere bænk, der altid var husbondens plads. Kvinderne stod som regel op ved bordets stueside under måltiderne. I visse egne, bl.a. Hedeboengen, var der ofte to borde i forlængelse af hinanden med en tværbænk imellem, og det kan også have været tilfældet i bedre stillede gårde i Lyngby. Til daglig spistes kun ved det ene bord. To af skifterne nævner et »vråskab«. Det var et smalt, højt skab, der stod på bænkehjørnet ved husbondens borddebænk og rummede sager af særlig betydning for ham. Efter datidens forhold nævner skifterne forholdsvis mange stole, hvilket sikkert har sin årsag i, at Lyngby lå nær København og i en egn, hvor brugte stole kunne erhverves billigt fra hjem udenfor bondestanden.

Skifternes senge sættes også let på plads. Som regel var der to i en bondestue, og de stod begge på langvæggen modsat vinduesvæggen. På denne bagvæg kunne måske også blive plads til en lågkiste eller et skab. De omtalte »slagbænke«, hvori der om natten kunne redes op til børn eller tjenestefolk, stod oftest i stuen.

På stuens ene tværvæg, den der vendte ud til køkkenet, stod den kasseformede bilæggerovn med bagsiden indmuret, så der kunne fyres deri gennem skorstensvæggen fra køkkenets åbne skorsten. Derved var gerne en lun bænk eller armstol for gårdens

*) H. Zangenberg: Gamle Bøndergaarde og Huse i Københavns Amt, i Fra Københavns Amt 1928 p. 273 ff. — Frilandsmuseets Pebringegård og Tystruphus giver et indtryk af typiske grundplaner og tradition for møblering.

gamle. Denne tværvæg havde desuden køkkendør og måske en dør til spisekammer eller forstue, hvis forstuen da ikke var bygget ud i gården i et bislag, således at døren dertil lå for enden af vinduesvæggen. Under meget primitive forhold har man kunnet gå ind i stuen direkte fra gårdspladsen. Stuens anden tværvæg havde som regel dør til et kammer og iøvrigt plads til kister eller skabe. Når skabe nævnes i skifterne 1718-20, og de ikke betegnes som »vråskabe« (hjørneskabe), var det altid mad- eller kandskabe, der stod i stuen. Tekstiler opbevaredes dengang i lågkister. Klædeskabe og dragkister med skuffer var endnu ikke nået ned til bondens hjem. Udover det, der nævnes i skifterne, må der i stuerne have været hylder og lign., men som vægfaste takseredes sådanne ting, ligesom eventuelle vægskabe og faste bænke, paneler m.m., sammen med bygningerne og ikke som løsøre.

Stuen lå som sagt centralt og lunt midt i bygningen og strakte sig i dennes fulde dybde. Til den ene side for den var først køkkenet og derefter bryggers. Køkkenet, her kaldet »stegers«, bestod egentlig kun af bunden af den store, mod den ene side åbne skorsten, hvori maden blev tillavet ovenpå en muret forhøjning, idet kogerkarrene stod over åben ild på de i skifterne nævnte jernfodder. Her kunne man også riste fisk eller pølser over gløder, og skifterne nævner ristene. – De sjællandske gårde havde kun denne ene skorsten, men flere ildsteder kunne være samlet om den, og man fyrede i dem gennem åbninger i skorstensvæggene. Bagerovnen lå ud fra skorstenens bagvæg og kunne strække sig udenfor huset under et halvtag. I stuen var bilæggerovnen og ved den modsatte skorstensvæg lå inde i bryggerset den indmurede grue- eller bryggerkedel, eventuelt også en malkølle til tørring af malten til ølbrygning. Skifterne nævner regelmæssigt gårdenes store bryggerkedler af kobber, men giver dem ikke den rette plads i huset. Normalt optog køkkenet eller den åbne skorsten blot et fag af bygningen i dennes halve dybde. Overfor den, ud mod gårds-

pladsen, blev der derfor plads til et spisekammer eller en lille forstue, som man i dag ville kalde entré.

Bryggerset, der fulgte efter køkkenet, var et større rum, hvor brygning, slagtning og andre større husholdningsarbejder foregik. I det kunne være afskilt forskellige mindre rum, brændselsrum, plads for saltekarret og øltønderne, eller et lille kammer for tyende, hvis sådanne rum da ikke var selvstændige lukafer, der var puttet ind et eller andet sted eller var anbragt i »lydder« eller halvtagsformede udskud, der kunne bygges op til ydervæggene snart sagt hvor det skulle være.

Modsat køkken og bryggers på den anden side af stuen lå et kammer eller en såkaldt stor- eller overstue. 1718-20 synes storstuer endnu ikke at have været almindelige i Lyngby, derimod var gavlkammeret det åbenbart. Det kunne være ganske smalt, måske blot et fag bredt, og blev brugt til opbevaring af større forsyninger af madvarer m.m. og tillige som en art pulterkammer. En enkelt overskydende seng fra skifterne må have stået her som ekstra- eller gæsteseng, ligeledes en af lågkisterne med tekstilier. Det var dette smalle gavlkammer, der senere, under forbedrede forhold, udvidedes til eller blev fortsat af over- eller storstuen, hvor senere tiders rigere forsyninger af klæder, linned og sengetøj fik plads i kister og skabe, og som blev taget ind til brug for gæster ved gilder.

Lyngbyskifterne 1718-20 giver et for nutiden ejendommeligt indtryk af, hvor få egentlige møbler og personlige brugsartikler, der fandtes i gårdene og husene i forhold til de store mængder af tønder og andre opbevaringskar, husholdningskar og -redskaber. Det vidner ikke blot om datidens beskedne forhold men også om den store betydning, hjemmetilvirkningen og naturalhusholdningen havde dengang og længe endnu derefter.

Under hjemmetilvirkningen falder også tekstilarbejdet. I snart sagt alle gårdene finder vi nævnt spinderokke, garnhasper til at

vinde garn op på fra rokkens ten og garnvinder til at vinde garnet i nøgler fra. Men der var ikke væve. Hvis man kan slutte fra det beskedne antal skifter, som her er medtaget, så blev der ikke vævet hos bønderne i Lyngby 1718-20. Tværtimod havde gårdmand Lars Jessen Bryde i Lyngby ved sin død 1718 ikke afhentet 24 alen blårlærred, som den professionelle væver havde vævet af hans garn. Skifterne viser, at man holdt får og derved fik uld, men de røber intet om hør dyrkning, hvilket måske skyldes tidens ekstraordinære forhold. De mange efterladte tekstilier er for størstedelen landsbyvævede ting, hvortil i alt fald råstofferne er hjemmedyrkede. Men blandt klædedragterne findes også enkelte af købestoffer; men sådant kan for en del være gået i arv gennem generationer eller være anskaffet som brugt.

Skifternes oplysninger om landbrugsredskaber bringer ingen overraskelser, det skulle da være, at fire gårde foruden almindelige træplove havde hver sin »krog« den ene gård endda to »kroge«, d.v.s. den allerede i jernalderen benyttede, primitive træplov uden muldfjæl men med en til begge sider skærpet spids. I forholdsviis sen tid er den i flere egne benyttet som sæddækker, idet krogen kørtes på langs og på tværs over den nysåede ager. Tre af gårdene havde én, én gård to træplove, og når det anføres, at et par gårde besad en halv vogn, har dette været ensbetydende med et par hjul til brug for hjulplovene. Et par harver omtales som træharver, d.v.s. at også tænderne var af træ, men det var måske nok tilfældet med de fleste harver. De vogne, der omtales som trævogne, modsat de jernbeslagne vogne, havde træaksler og måske ikke jernring men blot kramper om hjulene. Gårdene var forsynet med redskaber til skovhugst. Der nævnes høleer men i intet tilfælde segle til korn eller mejerede.

Besætningerne af heste var forholdsvis store, hvilket var nødvendigt af hensyn til de tunge hjulplove. Gårdene havde henholdsvis 4, 4, 5, 6, 7 og 9 heste, hvoraf flere var gamle. Køer,

kvier og kalve var det småt med, og i gårdene optaltes 3, 3, 4, 5, 5 og 9 samt af stude: 1, 1, 2 og 3. Fåreholdet var forholdsvis større, nemlig for hver gård 6, 7, 8, 10, 14 og 14 + 5 lam; to gårde havde desuden en vædder. Svin fordelte sig med 6, 7, 10, 14 og 22, gæs med 2, 3, 4, 4 og 5. Høns er ikke anført. Naturligvis er en del af disse tal afhængig af årstiden. En tyr har sikkert tilhørt byens mænd i fællesskab. – De nævnte kornsorter er byg, rug og havre. Hø og halm anføres ikke, måske af hensyn til rytterbøndernes forpligtelser til foderleveringer. Flere gårde havde dog hakkelsemaskiner.

Da skifteprotokollen er ført af forskellige hænder, hvis stavemåde kan afvige ret stærkt fra hinanden, og da den gammeldags og inkonsekvente bogstavering utvivlsomt ville byde Lyngby-Bogens læsere ret store vanskeligheder, har meddeleeren afstået fra at benytte den, ligesom her er indført ny tegnsætning. I tilfælde, hvor et gammelt ord ikke har kunnet gengives i moderne stavemåde eller hvor tydingen deraf har været usikker, er den oprindelige form dog beholdt, idet ordet er sat i gåseøjne. Person- og stednavnes bogstavering er bibeholdt. – Ved taksationerne er næsten hver genstand anført med pris, men disse priser, der ofte svinger stærkt efter tingens vedligeholdelsestilstand, er som regel udeladt her. Manglende ord eller bogstaver i protokollen er her indføjjet i skarp parentes, medens meddelerens forklaringer af visse ord står i rund parentes. De ejendommelige, for nutiden uforståelige betegnelser for hestes og køers farvevariationer gentages dog så ofte i teksten, at de skal forklares her én gang for alle. For sammensatte farvebetegnelser er hovedregelen den, at forleddet betegner dyrets grund- eller hovedfarve, efterleddet variationen derfra. En sortblisset hest burde derfor bedre skrives: en sort, blisset hest, nemlig med lys (hvid) plet eller stribe på hovedet. En sort- eller rødhjelmet stud eller ko er sort eller rød med en lys tegning på hovedet. En sort- eller røddraget ko er sort

Kaj Uldall

eller rød med en lys stribe henad ryggen. Rødstjernet betegner rød med lys plet i panden, -ringet vistnok et kreatur med en ringformet stribe og -grimet med lysere striber, fortrinsvis på hovedet. Betegnelsen sortskjoldet synes at danne en undtagelse fra hovedregelen og betyde: med en rundagtig sort plet*).

Skifterne

Datum angiver dagen, da taksationen blev foretaget. Derefter følger navnet på den afdøde.

18. marts 1718. Jens Jørgensen i Torbech. Efterlader enken Kirsten Pedersdatter.

1 sildebåd med tilhør (d.v.s. tilbehør), 1 liden båd, 2 nye sildegarn, 6 ditto ældre, 2¹/₂ sildegarns »bosme« (d.v.s. garnet eller nettet uden omgivende line), 1 nyt flyndergarn, 2 ditto ældre, 1 middel garn (d.v.s. med middelstore masker), 1 torskegarn, 2 flyndergarn, 7 ditto, 400 torskekroge.

1 kobberkedel, 2 messingkedler, 1 jerngryde, 14 trug, 1 lidet kar, 2 fjerdinge, 1 bøtte, 1 tragt, 1 øltønde og 2 standtønder (d.v.s. opretstående tønder til korn, mel, sild eller andet), 3 bølter.

1 beslagen fyrkiste, 1 gammel egekiste, 1 bænk, 1 fyrreskab, 1 par messinglysestager, 1 fyrrebord, 1 slagbænk (d.v.s. bænk til at slå ud og rede seng i), 1 bilægger jernkakkellovn, 1 sengested (d.v.s. alm. seng uden himmel), 2 blåstribede hovedpuder med vår.

(Herefter er et blad fjernet, således at slutningen af dette bo mangler.)

*) J. Kousgård Sørensen: Husdyrenes farvebetegnelser, i Bol og by 4 (Kbhvn. 1963) p. 61 ff. — H. Munk: Rytterbonden... fra Vordingborg Rytterdistrikt 1718-68 (Kbhvn. 1955) p. 261-267.

Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede

Samme datum. Enken Kirsten Nielsdatter i Taarbech.

2 flyndergarn, 2 middel ditto, 3 flyndergarn, 2 nye ditto, 3 nye sildegarn, 1 gammelt ditto, 400 kroge, 8 garntrug.

2 små messingkedler, 1 jerngryde, 1 bord, 1 fyrskab, 1 bænk, 2 øltønder, 1 stander ditto, 1 kar, 1 balje, 1 balje med ører, 1 spand, 1 sengested.

1 gammel sribet overdyne, 1 ditto mindre dyne, 1 hvid hovedpude, 2 blåstribede ditto, 1 ny sribet sengedyne, 1 gammel hovedpude.

1 høvlebænk, 1 skærelad (d.v.s. lav bænk med klemme til at fastholde træ, der tildannes, f.eks. træsko), bødkerværktøj.

Husets bygning består af 3 vægge (d.v.s. fag). Når »fællet« (d.v.s. brystfældigt) er fradragen [vurderet til] 8 rdlr., 2 mk.

21. maj 1718. Erich Bentsen i hus i Taarbech.

Fiskeredskab:

6 sildegarn, 4 flyndergarn, 2 gamle ditto, 2 nye sildegarn.

Sengeklæder:

2 gamle dyner, 1 ditto, 3 hovedpuder, 1 gammelt sengested.

Desforuden i stuen:

2 gamle øltønder, 1 spinderok, 1 balje, 1 fjerding.

Husets bygning er bestående udi 4 fag gammel og brystfældig. Kan kun anses sterfboen (d.v.s. dødsboet) til nytte 4 rdlr.

7. juli 1718. Den for nogle år siden afdøde »Hans Hansen Skou-vært (d.v.s. krovært i skoven) i Torbech mellem enken, ærbare matrone Anne Marie Peders[dat]ter Randlef« og mandens børn.

Sølv:

1 liden pottékande, vog (d.v.s. vægt) 48 lod (1 lod = 20 gram), 1 »tumler« (formentlig tumlingbæger) og 1 lidet bæger, vog 13 lod, 17 sølvskeer, vog 63 lod, 1 krus med søvlåg, 5½ dusin små sølvknapper udi 2 veste.

Kaj Uldall

Kobber:

1 kogekedel, 8 pund, 1 ditto, 6 pund, 1 bøste- (d.v.s. skinke) kedel, 12 pund, 1 fjerding ditto, 12 pund, $\frac{1}{2}$ tøndekedel, 28 pund, 1 dækkefad (d.v.s. hvælvet låg), 2 pund, 1 gammel bryggerkedel på en tønne, 32 pund, 1 dække og hat (d.v.s. låg til brændevinsbrænding), 32 pund, 1 fyrfad og 1 kasserolle, 3 pund, 1 fyrfad og 1 dørslag med jernbeslag.

Tin:

18 store og små brugelige fade, vog 70 pund, 3 dusin og 4 tallerkener, vog 38 pund.

Messing:

2 kedler, 8 pund, 1 dækkefad, 2 pund, 4 stager, 3 lysesakse, vog 11 pund, 1 fyrbækken og 2 natbækkener, 4 pund, 1 morter med støder.

Linned:

7 par hørgarnslagener, 10 par blågarns ditto, 3 gamle hørgarnsduge, 10 blågarns drejelsduge, 6 »traae« duge, 2 dusin hørgarnservietter, 4 drejeshåndklæder, 4 »traae« ditto, 7 »pudesvaar«.

Sengeklæder:

4 overdyner, 4 under ditto, 4 over- og underdyner i folkenes senge, 4 hovedpuder, 2 omhæng til senge (d.v.s. gardiner til himmelsenge), 2 gamle sorte ditto, 2 grønne bænkedyner (d.v.s. hynder til træbænke), 2 blå agehynder (d.v.s. til træsæder i vogne), 3 stolehynder.

Gangklæder:

Alle den sal[lig] mands klæder, bestående af 2 kjoler, 2 veste og bukser, i alt 6 rdlr., 4 mk.

I stuerne:

8 skilderier, store og små, 2 spejle, 1 »tabelet« (d.v.s. hængehylde til kopper og nips), 4 sengesteder, 6 store og små borde, 14 stole, 5 store og små skabe, 4 store og små egekister, 2 små skrin, 2

Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede

gamle kistebænke (d.v.s. lave bænkeformede kister), 2 gamle bænke, 5 lange fyrrebænke.

1 køkkenbord, 3 bryggerkar, 10 øltønder, 3 halvtønder, 6 ankere, 2 ørebaljer, 2 spande og 1 øltragt, 1 strippe (d.v.s. stor øse af træstaver med håndtag for oven), 10 store og små siebøtter (d.v.s. runde lave kar til mælk, hvoraf fløde skummes), 2 malkebøtter og 1 kærne, 2 grynbøtter og 1 grynkube (d.v.s. krukkeformet beholder af halm), 2 saltekar, 2 ølhove (d.v.s. bryggerkar eller -trug), 3 skæppe (d.v.s. skæppestørrelse) halmkurve, 1 hel- og halv skæppe.

Glas-»botelier« (d.v.s. -flasker), 10 vinglas, store og små, 8 ølkruse, 4 trækander, 1 pot [og] $\frac{1}{2}$ pægl af blik »pollietimaal« (d.v.s. justeret mål), 1 gammel hjulrok, 1 haspe, 1 garnvinde, 2 jerngryder, 3 trefødder (d.v.s. af jern til at stille kogekar over ilden på), 2 ildriste, 1 jernskuffe og 1 ildtang.

6 jernvægger (d.v.s. kiler til at flække træ med), 1 vedøkse, 1 håndøkse, 1 buesav, 1 rulle, noget gammelt redskab af smedetøj med bul (d.v.s. blæsebælg).

3 beslagne vogne, 1 gammel trævogn (d.v.s. med træaksler), 2 hjulbøre, 1 tørve-, 1 gravespade, 1 plov, 1 harve, 1 tromle, 1 kar.

4 køer, 1 fjorkalv (d.v.s. fra i fjor), 7 stk. får, 3 gamle gæs, 1 gase, 2 grisesøer, 4 unge svin, 4 bester eller heste.

Husene og bygningen 66 rdlr., 4 mk.

3 tønder rugsæd, 3 tdr. korn (d.v.s. byg).

Tilstående gæld hos fiskerne i Taarbeck 57 rdlr., 2 mk.

I den ene stue 1 slagur.

1 stor sildebåd med sin behør.

Nok andet små varer som økser, leer, spader og navere (d.v.s. bor).

(Dette usædvanlig store dødsbo vurderedes til i alt 881 rdlr., 1 mk og 14 sk.)

Kaj Uldall

6. oktober 1718. Lars Jessen Bryde i Lyngby.

1 rødblisset hest, 12 år, 1 brun ditto, 14 år, 1 grå liden ditto, 9 år, 1 brun hoppe, 9 år, 1 brun hesteplag, 3 år, 1 sortringet stud og en rødhjelmet (om betegnelse for kreaturerne farver, se indledningen), 1 rødtringet ko, 6 år, 1 hviddraget ko, 9 år, 7 sortdraget ditto, 11 år, 1 mørkebrun fjorkalv, 1 spæ[de]kalv, 14 stk. får, 5 lam, 2 sosvin, 12 små ungsvin.

1 plov med behør, 1 krog (d.v.s. krogformet plov af træ uden muldfjæl) med jern, 2 træharver, 1 trævogn med 2 par »seder« (d.v.s. sæder?), 1 ditto med fjælle, 2 hjulbører, 1 gl. skærekiste med kniv (d.v.s. hakkelsemaskine), 3 gl. høleer, 1 slibesten, 2 økser og en gravespade, 2 gl. tørvespader, 1 naver (d.v.s. bor), 2 jernvægger (d.v.s. kiler), 2 slæder, den ene med hammel.

2 »pannjærn« (d.v.s. jernpande), 1 jerngryde, 1 jerntrefod, 1 ildtang, 1 jernkakkelovn, 1 kobberkedel, indmuret, 1/2 tønne stor, (d.v.s. grue- eller bryggerkedel), 1 messingkedel, 2 par messinglysestager, 2 gl. ditto, 1 lyseplade (d.v.s. lav lysepibe på tallerkenagtig plade, 1 strygejern, 1 lispund (a 16 pund) 6 pund tin udi brugelige fade og tallerkener, 10 pund gl. ubrugeligt tin.

2 gl. egekister og en fyrrekiste, 1 gl. egeskab, 1 gl. skrin, 1 gl. slagbænk, 3 gl. stole og 1 gl. bænk, 1 bordskive med fod af aske-træ.

2 fyrrekar, 1 lidet egekar, 3 øltønder, 1 stander ditto, 1 ørebølge, 2 bimpler (d.v.s. lille tønne til drikkevarer), 3 malkebøtter, 1 dejnetrug (d.v.s. dejtrug), 1 kærne, 2 spande, 2 standtønder, 3 fjerdinge, 1 flødebøtte, 1 halmkube, 1 »sæle« (d.v.s. større flad halmkurv, brugt til at sigte mel ned i), 1/2 skæppe, 1 drøftetrug (d.v.s. let trætrug, hvori korn rystes for at rense det for avner og snavs), 3 gl. sold, 1 sædekurv (d.v.s. til at så korn fra), 2 træflasker, 2 trætrage, 2 kander, 2 sleve, 6 trætallerkener.

1 garnvinde, 2 hasper, 2 spinderokke, 1 himmelseng i stuen af

Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede

fyr, 1 gl. ditto i kammeret, 2 stenkrus, 1 stenfad (d.v.s. lertøj), 2 siebøtter, 1 peberkværn.

Grønt omhæng med tæppe til senge, 1 gl. blåstribet underdyne, linned, 1 gl. ditto, 1 gl. blåstribet olmerdugs overdyne, 1 blåstribet og en hvid hoveddyne, linned, 1 blåstribet ditto, 2 hvide olmerdugs hovedpuder, 1 gl. blåstribet underdyne, linned, 1 grå vadmels overdyne, 1 brunstribet linned underdyne, 1 hovedpude, brunstribet, 1 hvid hovedpude, ulden, 1 gl. dyne, 1 hovedpude, 1 gråstribet ulden hovedpude.

2 par fine hørlærreds lagener, 1 gl. par hørlærreds lagener, 1 drejlsdug, 2 breder, 1 gl. blålærredsdug, 1 håndklæde, 7 alen blålærred, 24 al. blålærred hos væveren (d.v.s. hjemmespundet garn leveret til vævning hos væveren).

Kornet i strået (d.v.s. utærsket):

Rug 2¹/₂ væggerum (d.v.s. fag i laden), byg 2 vogne a 10 tdr., havre 2 vægge[rum].

Gårdens bygning:

Stuelængen er 17 vægge (d.v.s. fag), deraf de 2 væggerum anset (d.v.s. vurderet til), når brøstfældigheden er fradragen, 10 rdlr., 4 mk. De andre 9 væggerum ligeså, når den behøvede reparation fratages, 6 rdlr., 3 mk. Gadelængen er 8 fag iberegnet portrum, anset, når »fældet« fratages 6 rdlr., 4 mk. Nordlængen ligeledes 10 vægge, 9 rdlr., 1 mk. 4 væggerum vesten i gården anset for 1 rdlr., 2 mk. Nok 1 lidet hus står på gårdens grund af 5 vægge, de 3 med loft, vurderet 4 rdlr., 1 mk.

(Gården var matrikuleret for 6 tdr. 5 skpr. hartkorn).

16. juni 1719. Lucie Clauesdatter i ryttergård i Lyngby.

Kobber, tin og stentøj:

1 gl. tinfad, 2 gl. brikker (d.v.s. flade tallerkener som smørebrætter), 9 små Hollands stenfade (d.v.s. fajence), 1 krus med låg, 1 kobberkedel, 1 liden gl. messing ditto.

Kaj Uldall

Jerntøj:

1 gl. »hogøxe«, 1 håndøkse, 1 jernvægge, 1 jernhakke, 1 stor jerngryde, 1 liden ditto, 1 gl. jerntræfod, 1 jernkakkelovn med fod, 1 spejl, 1 naver, 1 høtyv.

Trævarer:

1 gl. egekiste med beslag, 1 gl. ditto halvkiste (d.v.s. af halv længde), 2 gl. bænke, 1 gl. gåsebænk (d.v.s. lukket bænk med rum til rugende gæs eller høns i stuen), 1 gl. vråskab (d.v.s. hjørneskab), 1 gl. egebord med fod, 1 gl. træstol, 1 gl. halm ditto (d.v.s. med halmflettet sæde), 2 gl. sengesteder, 1 øltønde, 1 balje og 1 fjerding, 1 gl. fyrrekar, 1 stander-halvtønde, 2 spande, 1 tragt, 1 dejnetrug, 2 siebøtter, 1 kornsold, 6 trætallerkener, 1 sælde og 1 sædekurv.

Sengeklæder:

1 blåstribet olmerdugs overdyne, 2 linned ditto underdyner, 1 par olmerdugs hovedpuder med vår, 1 blå omhæng med tæppe (d.v.s. til himmelseng), 1 gl. brunstribet linned overdyne, 1 gl. blåstribet underdyne, 1 par olmerdugs hovedpuder, 1 gl. rødstribet tæppe med omhæng, 1 gl. linned underdyne, 1 gl. tæppe, 2 gl. hovedpuder.

Linned:

1 par hørlærreds lagener, 2 par blårlærreds ditto, 1 håndklæde, 1 drejelsdug, 1 gl. bænkdyne, 2 gl. hynder.

Levende kreaturer:

1 brun hest og 1 rød ditto, 1 gråskimlet hoppe, 7 år, 1 brun ditto, 6 år, 1 sort ditto, 8 år, 1 sortblisset hest, 1 grå hest, 12 år, 1 sort-hjelmet stud, 1 hvid ditto, begge 4 år, 1 røddraget ko, 7 år, 1 sort-grimet ditto, 7 år, 1 liden rød kvie, 2 år, 10 stk. får, 10 stk. unge svin, 1 gås og 1 gase.

Gårdsredskaber:

1 gl. trævogn med »lætter« (d.v.s. vognsider), 1 gl. ditto med fjælle, 1 plov med behør, 1 krog med behør, 1 træharve.

Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede

Gårdens bygning er bestående af 40 væggerum ind- (d.v.s. stue-) og udhuse, som når brøstfældigheden fradrages, bliver af værdi 32 rdlr., 4 mk.

27. juli 1719. Lars Madsen, hjulmand i Lyngby.

I stuen:

1 blåstribet olmerdugs overdyne, 1 hampe-underdyne, 1 gl. olmerdugs hovedpude, 1 hvid vadmels ditto, 2 gl. hvergarns hovedpu-der, 2 gl. hvide vadmels overdyner, 1 gl. omhæng, 2 par gl. blå-gårns lagener, 1 gl. sengested, 1 gl. slagbænk, 1 gl. gåsebænk, 1 gl. kiste med lås, 1 halvkiste med beslag, 1 lidet fyrreskab med 2 rum, 1 lidet fyrebord med fod, 1 gl. stol, 1 gl. spinderok.

1 gl. øltønde og 1 halvtønde, 1 aflangt saltekar, 1 gl. rostekar (d.v.s. kar til ølbrygning), 1 gl. trækar, 1 gl. standfjerding, 1 vandspand, 1 smørrotting, 1 sildeotting (d.v.s. små tønder til smør og sild), 1 gl. »stande $\frac{1}{2}$ t« (d.v.s. $\frac{1}{2}$ standtønde) og 1 fjerding, 1 gl. æske af fyr, 1 smørbøtte, 1 trækande, 1 træpotte, 1 valbirkkande (d.v.s. drikkekande af valbirk, rimeligvis norsk arbejde), 1 gl. træfad, 2 siebøtter, 1 krus uden låg, 1 trefod, 4 stk. glas, 1 spejlglas (d.v.s. 1 spejl).

1 sort kjol, vest, bukser, 1 brun kjol.

1 kakkellovn med jernfod, 1 ildtang, 1 fyrfad.

1 gl. kobberkedel i gruen (d.v.s. indmuret bryggerkedel i køk-ken eller bryggers), 1 liden gl. ditto, 1 gl. jerngryde, 1 gl. jernpande.

Værktøjet i værkstedet, som er kun slet.

Husets bygning består af 12 fag, som når brøstfældigheden fra-drages, kan være af værdi 13 rdlr.

17. november 1719. Inger Pedersdaatter i Taarbech. Efterlader manden Niels Jensen og børn.

1 fyrebord med åben fod, 2 små åbne fyrbænke (d.v.s. modsat

Kaj Uldall

lukkede kistebænke), 2 små træstole med »halmbond« (d.v.s. halmsæde), 1 beslagen egekiste, 1 gl. fyrkiste, 1 gl. fyrskab.

1 gl. øltønde, 1 gl. stander- halvt[øn]de, 2 bøtter, 2 egespande, 1 gl. egekar med jernbånd, 1 gl. rok og en haspe, 1 trætragt, 1 ørebølge, 1 gl. stander- $\frac{1}{2}$ t[øn]de.

Sengeklæder:

1 blåstribet linned underdyne, 1 ditto, 1 blåstribet ulden ditto, 4 små hovedpuder, 3 små ditto, 1 gl. vadmels vår, 1 håndklæde, 1 par blågarnslagen, 1 broget uldent sengetæppe, 3 små vuggepuder, 1 drejelsdug, 1 blårlærreds ditto, 1 par pudevår.

1 fyrresengested, 3 stk. »trøgt« lærreds omhæng med kappe (d.v.s. med trykt ornamentik), 1 gl. sengested.

1 jernkakkellovn.

1 kobberkedel, 2 små messing kedler, 1 gl. jerngryde, 1 jernrist (d.v.s. til ristning af fødevarer over gløder), 5 hollandske stenfade (d.v.s. fajence), 1 krus med tinlåg, 1 ditto uden låg, 1 trækande, 1 jernpande og 1 »hage« (formentlig kedelkrog til ophængning af kogekar over åbent ildsted), 3 gl. »bondløs« kurve.

1 gl. flint (d.v.s. flintebøsse med -lås), 1 fiskerbåd, hvoraf enkemanden ikkun tilhører den $\frac{1}{2}$ del, 9 sildegarn, 12 små flyndergarn, 6 gl. ditto, $1\frac{1}{2}$ sildegarn, 2 gl. »sildegarnsbaas · · « (d.v.s. -bosme, se foran), 600 gl. kroge, 1 gl. »redh · · « (ulæseligt ord).

Husets bygning består af 4 fag, som når brøstfældigheden fradrages er anset til at være af værdi 6 rdlr., 4 mk.

1. februar 1720. Sidsel Andersdaatter i gård i Lyngby. Efterlader manden Lars Pedersen samt børn af tidligere ægteskab med Hans Nielsen Bryde.

I stuen:

1 gl. fyrbord med fod, 1 gl. kistebænk, 1 gl. slagbænk, 1 gl. slagbord, 2 gl. bænke, 1 gl. fyrmadskab, 1 gl. egeskab, 1 gl. egekiste, 2 gl. stole.

I kammeret:

1 gl. egekar, 1 gl. øltønde, 3 gl. stander-halvtønder, 2 gl. standtønder, 4 gl. sildefjerdinger, 4 gl. halvottinger, 2 gl. kærner, 11 gl. siebøtter, 1 gl. øltønde, 1 gl. $\frac{1}{2}$ øltønde, 1 gl. hakkebræt, 1 gl. bord med skuffe, 1 fyrreskab, 1 gl. egekiste, 1 gl. egekar, 1 gl. fyrkar, 2 gl. egebaljer, 2 små ørebaljer, 1 gl. halv standtønde, 2 gl. hakkebrætter, 3 gl. malkebøtter, 1 gl. øltønde, 1 gl. ditto, 2 gl. spande, 2 gl. stripper, 1 dejnetrug, 1 drøftetrug, 3 gl. kornsolde, 1 sigte, 2 dejnetrug, 1 drøftetrug, 3 gl. kornsolde, 1 sigte, 2 gl. madkurve, 1 håndkurv, 6 kornsække.

Kobber og messing:

1 kobberkedel, vog 8 pund, 1 ditto, 5 pund, 1 halvtøndekedel indmuret (d.v.s. i gruen i bryggerset), 2 gl. messingkedler, 1 gl. messingsdækkefad, 2 tinfade, 6 tintallerkener, 2 tinskåle.

Jernfang:

1 gl. jerngryde, 1 gl. ildklemme, 2 gl. trefødder, 1 gl. rist, 1 gl. pandejern (d.v.s. jernpande), 1 jernkakkelovn i stuen, 2 jernvægger, 1 gl. jernsav, 1 gl. hugøkse, 1 håndøkse, 4 stk. gl. navere, 1 gl. hugjern, 1 gl. båndkniv.

Sengeklæder:

2 blåstribede underdyner, 1 gl. blåstribet olmerdugs ditto, 3 gl. hovedpuder, 1 hovedpude, 2 gl. blårlærreds lagen, 4 stk. omhæng, 1 kappe og 1 tæppe til en seng, 1 linned underdyne, 1 olmerdugs overdyne, 1 hovedpude, 2 agepuder (d.v.s. hynder til vognsæder), 1 blåstribet ditto, 3 gl. små børnepudevår, 1 hovedpude, 1 gl. linned underdyne, 1 gl. bomuldsdyne, 2 gl. hovedpuder, 1 gl. vadmelsdyne, 1 gl. overdyne, 2 gl. hovedpuder.

1 gl. himmelseng, 1 gl. sengested, 1 ditto, 3 gl. bænkedyner, 1 gl. »vogeklæde«.

Linklæder:

5 par blårlærreds lagen, 4 par hørlærreds ditto, 2 par pudevår med kniplinger, 2 drejelsduge, 1 gl. blårlærredsduge.

Kaj Uldall

1 hørlærredsforklæde, 1 kattuns ditto, 1 gl. brunt raskes ditto, 1 gl. sort ditto, 4 gl. særke, 2 »snørhatte« med kniplinger (d.v.s. linnedhue at snøre bagtil), 1 tørklæde, 1 par halværmer, 1 sort hue, 1 rødblommet ditto med guldkniplinger, 2 gl. huer, 1 gl. sort muffe, 1 rød nattrøje, 1 rød »sarses« ditto med »kramærmer« (d.v.s. af uldent stof med ærmer af indkøbt stof), 1 blåt vadmels-skørt, 2 brune ditto, 1 brun vadmelskjortel, 2 par grønne hoser, 1 gl. par sko.

Bæster:

1 grå hoppe, 7 år, 1 rødblisset hest, 7 år, 1 gl. brun ditto, 11 år, 1 gl. brun ditto, 16 år, 1 sort hoppe, 5 år, 1 blakket hest, 10 år, 1 brun ditto, 10 år, 1 guldblisset hoppe, 13 år, 1 brun ditto, 6 år.

Kvæg:

1 ravnsort stud, 3 sorthjelmede ditto, 2 studlinge (d.v.s. ungstude), 1 »blackdraget« ko, 11 år, 1 »blackdraget« ditto, 10 år, 1 rødhjelmet ditto, 9 år, 1 sortdraget [ditto], 7 år, 1 sorthjelmet ditto, 6 år, 1 sorthjelmet ko, 4 år, 1 ravnsort ko, 8 år, 2 blakkede fjorkalve, 14 stk. får og en vædder, 2 gl. grisesøer, 12 unge svin, 4 »faste fødinger«, 4 små grise, 3 gæs og 1 gase.

I gården:

1 trævogn, 1 gl. beslagen vogn, 1 gl. trævogn, 1 gl. halv vogn, 2 par gl. »høstledde« (d.v.s. sider til kornlæs), 1 par gl. møgbrædder, 4 gl. brædder, 2 gl. slæder, 2 gl. par seletøj, 1 plov med sit behør, 1 gl. plov, 2 kroge med behør, 1 gl. jernharve, 1 gl. træharve, 3 bistader, 2 hakkelsekister, 1 tækkestige.

Sæden i strået:

2 vægge (d.v.s. fag i laden) rug til bjælken anset at være 10 tdr., 2 vægge byg anset at være 16 tdr., 3 vægge havre 2 tdr. Jorden besået med rug 11 tdr.

Gårdens bygning består af 51 fag, som når brøstfældigheden fradrages anses at være af værdi 42 rdlr., 3 mk.

Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede

Nok fandtes ved skiftet, som udi registreringen ej er observeret, 1 kobberkedel, vog 18 pund.

1. februar 1720. Gårdmand Lars Nielsen i Lyngby. Efterlader enke og børn.

I stuen:

1 gl. sengested, 1 gl. slagbænk, 1 fyrremadskab, 1 gl. vråskab, 1 gl. halv-kiste med beslag, 1 gl. kiste, 1 gl. gåsebænk, 2 gl. stole, 1 gl. fyrrebord med skuffe, 2 gl. egekar, 1 gl. ørebalje, 1 gl. vandspand, 1 gl. øltønde, 1 gl. dejnetrug, 4 siebøtter, 1 fjerding kobberkedel, 1 jerngryde, 1 jernkakkellovn, 1 gl. økse, 1 gl. spinderok, 1 sold og 1 selde, 2 gl. sække, 3 tallerkener, 1 gl. olmerdugs overdyne med blå striber, 1 vadmels underdyne, 1 gl. gråstribet olmerdugs dyne, 1 gl. hampe dyne, 2 uldne hovedpuder, 1 overdyne med grå striber, 1 gl. olmerdugs underdyne, 1 gl. linned hovedpude, 1 gl. ulden ditto, 1 gl. omhæng til en seng, 2 par gl. blårlærreds lagen, 2 par hørlærreds lagen.

Bæster og kvæg:

1 sort hest, 10 år gl., 1 grå ditto, 9 år, 1 liden grå hoppe, 1 grå ditto, 14 år, 1 rødblisset stud, 1 sort ko, 6 år, 1 sortdraget ditto, 11 år, 1 års kalv, 6 stk. får og 1 vædder, 6 ungsvin, 4 grise, 2 gæs og 1 gase.

I gården:

1 plov med behør, 1 krog med jern, 1 træharve, 1 gl. vogn med »ledder« og fjælle (d.v.s. vognsider og bundfjælle).

Kornet i strået:

Rug at regne 1 td., byg ungefæhr (d.v.s. omtrent) 6 tdr., havre 4 tdr., rug på loftet (formentlig tærsket) 1 td.

Gårdens bygning består udi 21 fag hus, hvoraf er 5 fag med loft, vurderet når »fællet« er fradragen for 17 rdler., 2. mk.

Kaj Uldall

1. februar 1720. Anne Madsdatter i gård i Lyngby. Efterlader manden Niels Nielsen Bryde og en datter.

I stuen:

1 gl. egebord med fod, 1 gl. egebordblad (d.v.s. bordplade uden fod), 1 fyrkiste, 1 ditto, 1 egekiste med beslag, 1 fyrkistebænk, 1 fyrslagbænk, 3 gl. stole, 1 fyrbænk, 1 gl. fyrbordblad, 2 gl. skabe, 2 gl. egekar, 3 gl. egestandtønder, 1 øltønde, 1 gl. egebalje, 3 gl. egeankere, 2 spande med jerngreb, 2 ege halvtønder, 2 gl. fyrhalvtønder, 9 gl. sildefjerdinger, 5 gl. standhalvtønder, 2 gl. små egekar, 3 gl. malkebøtter, 3 gl. bænke, 9 egemalkebøtter, 3 fyrbøtter, 1 gl. sengested, 1 dejnetrug, 1 sælde, 3 kornsold, 1 hakkebræt, 1 strippe, 1 stor klædekurv, 3 madkurve, 1 æske, 1 manglefjæl, 1 rok, 2 par karder, 1 træflaske, 1 gl. otting (d.v.s. ottingmål), 1 gl. dragt.

Kobber, messing og jernfang:

2 kobberkedler, 5 gl. kobberkedler, 1 gl. messingkedel, 1 malmgryde, 1 jerngryde, 1 pandejern, 2 trefødder, 1 ildklemme, 1 morter med støder, 2 gl. økser, 4 gl. kornsække, 1 jernbilæggerovn med fod under.

Sengeklæder:

1 blåstribet overdyne, 1 sortstribet underdyne, 1 hvid vadmels underdyne, 1 hvid vadmels hovedpude, 2 gl. hampehovedpuder, 1 blåstribet overdyne, 1 grå blågarns lagen, 5 par gl. blårlærreds lagen, 2 par hørlærreds lagen, 45 alen hørlærred, 4 håndklæder af drejl, 3 gl. drejlsduge, 1 gl. blårlærreds ditto.

Bæster og kvæg:

1 grå hest, 11 år, 1 sort ditto, 16 år, 1 gråskimlet hors, 4 år, 1 rødskimlet hest, 7 år, 2 gl. brune heste hver på 10 år, 8 stk. får, 8 stk. 2den års svin, 5 grise, 5 gl. gæs. (Køerne anføres først nedenfor).

I gården:

3 gl. jernvegger (d.v.s. jernkiler), 3 gl. økser, 1 gl. buesav, 1 gl.

Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede

naver, 2 tørvespader, 2 høtyve, 2 høleer, 1 gl. beslagen vogn med »ledder«, 1 gl. trævogn med »ledder«, 4 høveveler (d.v.s. reb til fastbinding af hølæs) og 1 bagvognrede (d.v.s. bageste sæt hjul), 3 par høsthække (d.v.s. tremmelad under høstlæs), 1 plov med behør, 1 træharve, 1 hakkelsekiste med kniv.

Kvæg:

1 sorts kjoldet ko, 5 år, 1 sort ringet ditto, 5 år, 1 sorthjelmet ko, 7 år, 1 rødstjernet ditto.

Sæden i strået:

Rug 1 væg, anset at være 6 tdr., byg 1^{1/2} væggerum, anset for 8 tdr., havre 1 væg 6 tdr.

I jorden er sået rug 3 tdr.

Gårdens bygning:

25 fag stue- og udhus, som når brøstfældigheden fradrages, anses at være af værdi 36 rdlr., 3 mk.

19. september 1720. Karen Truelsdatter i kirkens hus i Lyngby by. Efterlader manden Hans Rasmussen.

I stuen:

1 gl. jernkakkelovn, 1 gl. sengested, 1 gl. fyrreslagbænk, 1 gl. fyrrekiste med lås, 1 gl. fyrreskrin med udelig lås, 1 gl. fyrrebord, 1 spejl med sort ramme, 2 gl. stole.

I bagstuen:

1 gl. madskab, 2 hele standtønder, 1 gl. dejnetrug med stol (d.v.s. fødder under), gl. brædder til dække (d.v.s. muligvis låg til ovenstående), 2 gl. ølfjerdinger, 1/2 standtønde, 1 balje, 2 vandspande, 3 solde, 1 hårsigte, 1 melkurv, 1 liden ditto, 1 gl. jerngryde, 1 gl. messingkedel, 1 mindre ditto, 1 buesav, 1 jerntrefod.

Sengeklæder:

1 gl. blåstribet underdyne, 1 gl. vadmelsdyne, 1 gråstribet overdyne, 1 gl. blåstribet hovedpude, 1 smal ditto, 1 blå digtens (d.v.s.

Kaj Uldall

tætvævet) hovedpude med vår, 1 hvid linned ditto med vår, 1 blå digtens vuggepude, 1 blåstribet olmerdugsdyne, 1 hvid hoveddyne, 3 p[ar] blågarns lagen, 1 gl. trygt [omhæng], består af 3 stk. og 1 kappe.

Den salig kvindes gangklæder:

1 sort vadmels kjol, 1 brun ditto, 1 grønt vadmels skørt, 1 brunt ditto, 1 kattuns natkåbe, 1 kalamankes bul med røde ærmer (d.v.s. glat uldent brogetmønstret stof), 1 gl. brun raskes forklæde (d.v.s. glat uldent kipret stof), 1 blå lærreds ditto, 1 hvid ditto, 1 blommet [ditto], 1 sort vadmestæppe.

Husets bygning bestående af 6 fag anset af værdi 5 rdlr., 3 mk.

Sognekongen Hans Lauridsen i Virum

A F V A L D. M Ø L L E R

På Frederik den Andens tid var Laurids Knudsen fra Rødovre sogn herredsfoged i Sokkelund herred. Hans hustru var død 1590, og han døde på Ibstrup (Jægersborg) 1594. I ægteskabet var to børn, Hans Lauridsen og Mette Lauridsdatter. Hans giftede sig en gård til i Virum (Virumgård). Mette blev tidlig gift og havde ved faderens død fået Hans til lavværge. Hendes ægteskab varede kun kort, og hun giftede sig så med Rasmus Islænder i København. 1611 døde han, og Mette var enke for anden gang. Hendes familie og venner fik hende nu til at anlægge sag mod broderen Hans i Virum – da var der gået næsten 20 år, siden Rasmus Islænder var død. Både Hans og Mette må da, i året 1632, have været godt oppe i årene.

Hans påstod, at Rasmus Islænder i sin tid havde lånt 400 daler af ham. Denne sum skulle forrentes og afdrages, men intet var afbetalt eller indfriet, og der var kun svaret renter i 18 år. Nu ville Mette sno sig fra sin underskrift på, at hendes afdøde mand skyldte sin svoger Hans i Virum disse penge, idet hun hævdede, at Hans havde overtalt hendes mand til det! Hun og hendes medhjælper kunne dog ikke bevise deres påstand, hendes »underfundige samvittighed« hedder det i et indlæg fra Hans Lauridsen har indgivet hende det. D. 10. decbr. 1627 var der i byfogdens, kærnerens og byskriverens nærværelse i København blevet læst en seddel, hvor salig Rasmus Islænders gæld var anført, og ved denne lejlighed fandtes en skriftlig fuldmagt underskrevet med Mette Islænders egen hånd – hendes formynder var da Niels Christensen Islænder – at han på hendes vegne skal skøde arven til hendes

broder Hans i Virum, for hvad hun er ham skyldig. Nå, Hans led nu intet tab, idet han gjorde sig betalt i noget jordegods. Borgmester og råd i København havde givet beskikkelse til hr. Hans Pedersen, sognepræst til Kongens Lyngby, Hans Lauridsen og Niels Christensen Islænder om at foretage skiftet.

Ja, men hvor var skiftebrevene? Og hvordan var det med Mettes fædrene og mødrene arv? Hans svarede hertil, at han intet vidste af noget skifte efter deres moder, og da faderen døde, fik han nogle af hans klæder. Om han ikke fik en fole efter faderen? Det ville Hans betænke sig på – det var så mange år siden – og i hvert fald burde det bevises.

Mette indstævnedede flere gange broderen til tinge, og denne svarede med skriftlige indlæg.

Man må nu ikke tro, at de selv har skrevet alle disse indlæg, som de sendte til retten. Ingen af dem kunne skrive – måske læse, deres signet eller bomærke var sat under. Hans Lauridsens bomærke var således:

Der var intet beskæmmende i ikke at kunne mestre skrivekunsten. 1632 sagde en mand i tingstuen: Jeg kan ikke skrive med blæk – han bad så om et stykke kridt og tegnede med det på bordet sit bomærke. Derpå bad han skriveren sætte hans navn under.

Altså: Gælden fra Rasmus Islænder kunne der ikke tvistes om. Den var bevist. »Så vil min kære søster Mette vide, om jeg har noget af hendes fædrene eller mødrene arv. Det må hun bevise. Det er vel henved 40 år siden, hendes moder døde, og hendes fader var da hendes (Mettes) formynder; da han døde, kunne hun ingen arv tilfalde – af hvad årsag ved hun bedst selv (formodentlig har hun fået en del, da hun blev gift med sin første mand).«

Sagen trak ud; i januar 1632 var der kommet en ny herredsfoged til at betjene herredsfogderiet i Sokkelund herred. Det var Jens Brun, boende i Emdrup. Ligstenen over ham og hans datter,

der døde samtidig 1637, findes indmuret i Brønshøj kirkegårdsmur. Til ham lod Hans Lauridsen skrive: Gode ven, Jens Brun, Gud give eder en god dag! I brevet bad han herredsfogden om at få en kopi af sin søsters breve og indlæg – »så vil jeg med Guds hjælp hertil svare, såvidt lov og ret er. Er derfor venligt begærende, at dette måtte påskrives for retten.«

Datum Virum d. 26. July 1632.

Herunder Hans Lauridsens bomærke.

Han opfordrede derpå Mettes fuldmægtig (sagfører) til at møde med Rasmus Islænders regnskabsbog, hvor lånet (400 daler) måtte være indført – men den fremkom ikke! Det sidste indlæg i sagen kom fra Hans Lauridsen d. 23. aug. 1632.

Så spurgte 2 af Mettes medhjælpere, Bjørn Bentsen og Jacop Pedersen, Hans, om denne ville vælge 2 uvildige mænd på sin side for sammen med 2 andre mænd fra Mettes side at forhandle om et forlig, uden rettergang, om de 400 daler. De ville have ren besked: Ja eller nej. Hans svarede forsigtigt, at han jo havde indlagt sine breve m.m., men hvis dannemænd og godtfolk disimidlertid kunne forlige dem, var han tilfreds. I dag kunne han dog ikke navngive 2 mænd til hvervet.

Herredsfogden spurgte så, om parterne havde flere breve at indlægge, før dommen faldt. Det skete d. 11. okt. 1632, og dommen er meget udførligt begrundet og siger, at da Mette Islænder, Bjørn Bentsen og Jacop Pedersen intet beviser, der kan afkræfte Mette Islænders håndskrift (obligation), ej heller vist Rasmus Islænders regnskabsbog og kun forrentet gælden nogle år, da kan dommeren ikke tilfinde, at Hans Lauridsen skal slutte forlig med sin søster for de 400 daler, men han bør for tiltale at være kvit.

Angående arven efter faderen, da har Mette Islænder intet fremlagt, der beviser, at Hans Lauridsen har været hendes formynder, men derimod fremlagt en fuldmagt af dato 17. sept. 1600, som med Rasmus Islænders egen hånds underskrift siger, at

Hans Lauridsen skal have fuldkommen afkald på, hvad arv der kan være efter hendes fader, Laurids Knudsen. Derfor bør Hans Lauridsen også være fri og kvit for denne tiltale.

For Mette Islænder var det altså ingen succes.

Hans Lauridsen nød anseelse i sit fødesogn: Han var formynder for lyngbypræstens, Hans Pedersens, stedbørn, kirkeværge m.m. I sidste egenskab er han nok bleven gravlagt i Lyngby kirke. Ellers var det jo kun fornemme folk som herremænd, præster og degne, som nød den ære. Men kirkeværgerne fik fri begravelsesplads i kirken. Der findes først kirkebøger for Lyngby sogn fra 1645, og da var Hans Lauridsen død (1638).

2 af Hans Lauridsens døtre var gift med præster: Kirsten Hansdatter med præsten i Esbønderup. Da præsten døde ung, giftede hun sig med eftermanden. Der var en datter, Karen, af første ægteskab, og 1633 fik Hans Lauridsen et fuldt afkald på den arv og det gods, som Kirsten havde fået efter sin moder i Virum. Slægtningene gav Hans Lauridsen hånd og takkede ham for god betaling i alle måder. Den anden datter, Mette Hansdatter (død 1630) ægtede præsten Jens Hansen i Ølstykke. Hun fik også arv efter sin moders, Margrete Hendriksdatters, død. De takkede for tilfalden arv, for gods og rigtig betaling i alle måder (1635). Det var sognefoged Oluf Jørgensen i Lyngby, som ordnede sagen.

Samme år fik Hans Lauridsen 5 af sine bymænd dømt til at erstatte ham den skade, deres kvæg havde gjort på hans mark, idet deres gårder ikke havde været ordentligt lukkede og leddene heller ikke.

Det bør også nævnes, at Hans Lauridsen foruden sine mange andre bestillinger tillige var skovfoged for den dengang store Virum skov, der om efteråret kunne give olden til 500 svin.

Torsdag d. 12. juni 1628 fremførte Hans Lauridsen i Virum fangen Mogens Mortensen, født i Gyngge herred; han havde stjålet

en hel del lærred fra ham. En del af lærredet var med i retten, og 4 kyndige mænd vurderede det til 1 slettemark pr. alen. Hans spurgte Mogens, hvor det øvrige lærred var, thi der var stjålet 65 alen. Ja, en del var solgt til Lauridses datter i Dyrehuset, og noget havde Mogens' kone, Ludze Andersdatter, brugt til at sy sig noget tøj af. Ellers havde han aldrig stjålet tidligere – andet end hvad han havde gjort i krigsbrug. Hans Lauridsen krævede dom over Mogens, i hvis hjem en del af tyvekosterne var fundet. Fangen vedgik tyveriet, og herredsfogden samt 8 mænd afsagde den kendelse, at efterdi han havde sine koster hos sig, blev han tildømt at lide for sine gerninger til galge og gren – og bonden få sine koster igen. Der blev så spurgt menige herredsmænd, om de ville bede for ham (fangen), at han kunne få en mildere dom af lensherren. Her til svarede de, at det stod ikke til dem, men til øvrigheden; dog ville de hjælpe til, at han måtte få sin ret for sine gerninger! Senere lettede Mogens yderligere sin samvittighed ved at fortælle, at han i foråret forgangen år i Lille Havelse på Frederiksborg len skød en hind, og drengen Laurids, der var i gården, skød en råbuk. Begge dyrene blev fortæret hos Peder Lauridsen i Lille Havelse. For 4 år siden, da han tjente i Espergærderød, stjal han 3 levende lam og solgte dem til en kvinde for 6 mark. Der meldes intet om, hvad straf Mogens fik for sine tyverier; det er rimeligt at antage, at han har måttet arbejde på Bremerholm i en længere årrække.

Hans Lauridsen førte mange sager om sine dyr, således mod Jørgen Olsen i Vangede. Herom fortalte Peder Hansen, at han først i sommer stod sammen med sine 2 sønner og gravede på et dige. Da så han, at Hans Lauridsens øg kom i fælleden og noget efter gennem gærdet ind i vangen. Nu kom Jørgen Olsen ridende og sagde til ham: Der går Hans Lauridsens øg i vangen! Så red han gennem gabet hen til øgene, men om han gennede dem ud af vangen, så Peder Hansen ikke.

Vald. Møller

Adrian Smed og Anders Skolemester, Lyngby, vidnede, at da Peder Olsen i Lyngby åg til København, gik Hans Lauridsens øg i vangen og skadede intet, men da han kom tilbage til Lyngby, gik de på fælleden, og et af dem slæbte tarmene efter sig. Så gik Peder Olsen, smeden og skolemesteren hen og så, hvor øgene havde gået ind, og der sad blod på staverne.

Hyrden Mads Michelsen vogtede den dag, da Jørgen Olsen kom ridende og sagde: Jeg mener, at Hans Lauridsens øg er kommet os på til en straf; de 4 har jeg gennet ud af vangen, og den femte går i vangen. Jørgen bad så hyrden og en anden mand følge med ham og se øgene. Da gik de 4 øg i fælleden alle sammen på Bastebjerg, men den femte slæbte tarmene efter sig. De så nu, at der var blod på staveren, som hældede ind i vangen; de ledte senere i vangen, om de kunne finde blod af dyret, men fandt intet. Dyret døde. Jørgen Olsen nægtede ikke, at han havde jaget og gennet et af øgene, så det var sprunget på staveren og derved fået skade.

Hans Lauridsen fastholdt, at loven siger: Hvem som genner anden mands fæ eller kvæg af vangen, og de løber på staveren og deraf fanger skade, skal erstatte ejeren det.

Ved dommen blev Jørgen Olsen forpligtet til at betale, hvad skade og tab Hans Lauridsen havde haft. Dyret skulle vurderes af uvildige mænd, og pengene skulle falde inden 15 dage.

Den virksomme, kløgtige og velstående mand på Virumgård har nok været højt agtet af alle rettænkende beboere i Lyngby sogn. Han må ligesom sin eftermand, Matis Nielsen, betegnes som storbonde.

Henvisning: Tingbøger fra Sokkelund herred.

Nogle stednavne fra Dyrehaven

A F I N G E W O H L E R T

Som det vil være vel bekendt, er Dyrehaven som sådan af forholdsvis sen dato, idet kong Frederik III i foråret 1669 ved mageskifte overlod Ibstrup, senere kaldet Jægersborg, til sin søn, den senere Kristian V. Denne havde under et besøg ved Ludvig XIV's hof i vinteren 1662-63 med iver og lyst deltaget i parforcejagt og har sikkert næret ønske om at dyrke denne jagtform herhjemme også. 1. april 1669 udstedtes et kongebrev om indhegning til dyrehave af en del af Stokkerup skov; kort efter Frederik III's død i 1670 udvidedes indhegningen til også at omfatte det nuværende Jægersborg Hegn, og Stokkerup by med hele dens jordtilliggende blev indlemmet.

De fleste af de nu eksisterende navne på enkeltlokaliteter i Dyrehaven er da højst henimod 300 år gamle og dannet af ord, som er velkendte den dag i dag.

I det følgende skal nogle af de ældre og undertiden mindre gennemskuelige navne omtales.

Skovens gamle navn er Boveskov; det forekommer allerede i Kong Valdemars Jordebog c. 1231 (udg. af Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved Svend Aakjær, Kbh. 1926-43, i det følgende citeret som VJb); her er det i listen over kongelev (∅: krongods) skrevet bouæscogh. Skoven omtales flere gange i Sokkelund herreds tingbøger (udg. for årene 1621-22, 1625-34 af Udvalget for Udgivelse af Kilder til Landbefolkningens Historie ved Ole Karup Pedersen, Kbh. 1957 ff.), her skrevet Burschouff, Boerschou, Boede schou, Borschouffs wad, og under Lundtofte nævnes 20. januar 1631 Boueschouffs Vangen, delvis svarende til

Bielche Ager Wang i markbogen 1682. På et kort tegnet o. 1659 af svenskeren Erik Dahlberg til Puffendorff, *De rebus Caroli Gustavi* (gengivet i E. Nystrøm, *Fra Nordsjællands Øresundskyst* – i det følgende citeret som Nystrøm – p. 685) skrives Boo Schog, og det ses, at navnet gælder en skovstrækning, der går i retningen nordvest-syldøst, syd om landsbyen Stockerup. Mod syd langs kysten fortsætter på denne korttegnning skoven i Desz Königs Thiergarten, vel samme lokalitet som i »Vnderdanigste Relation om Kiøbenhaffns Ampts Schouffuis Befindelse Anno 1660 straxen effter Freden war slutted . . .« (P. B. Grandjean i *Tidsskrift for Skovvæsen*, 1908, B, p. 106 ff. – i det følgende citeret som Rel. 1660) kaldes Diurhauffuen wid Stranden. I Rel. 1660 skrives om Stocherup Schouffue: »J Heig(n)et findis en Deel Threer at were huggen fra Roeden och nogle Stefninger (o: stævnedede træer) afhuggen mit paa. Boer Schouf fra Thorbechis Rende heden (o: hen) bag Enghaufuen findis baade Egger och Bøgger at were huggen fra Roeden och nogle Stefninger, ellers findis dend Schouf nogenledisz wed Magt. Fra Ørnesteen slet op ad Byen (o: Stokkerup) til findis paa en Sted (Schouffuen) gandsche at were forhuggen eller adschillig Steder nogle Stefninger at were afhuggen. Paa Wandmosze Bochen (o: Bachen) op til Ermelunds Leed findis nogle Threer at were huggen fra Roeden och en Deel Stefninger«. Det ser heraf ud til, at Boveskov er sluppet billigere gennem krigen end de fleste andre skove, hvor man jævnlig møder udtryk som »mesten Deel afhuggen«, »jilde med farrit«, »megit forhuggit baade fra Roed och Thop«. En halv snes år efter indgår Boveskov i Dyrehaven, og fra sommeren 1671 er det officielle navn Jægersborg Dyrehave (Nystrøm p. 610). Betydningen af det gamle navn er ikke ganske utvivlsom. Man må gå ud fra, at formen i VJb er den rigtige; de senere forekommende former Bo(e)r-, Bur- kan forklares som et udslag af den i sjællandsk oftere forekommende tendens til indskud af et r, man jævnføre talesprogsformerne Fjennerslev

og Hemmershøj samt Bækkerskov og Appernæs; Tappernøje hed 1664 tapenøye, 1682 Tappenøegge; Lejestofte (Stevns) skreves i Danske Atlas Leierstofte og i matriklen 1844 Leyerstofte; Snekkerstenen hed 1582 Sneckestenen, først med Danske Atlas og Viden-skabernes Selskabs Kort kom der -r-indskud i dette navn; i matriklen 1844 skreves Ebberkøb, og endelig kan det nævnes, at Uggeløse i Lynge-Frederiksborg hrd. i årene 1567-85 skreves med -r-indskud. Det folkelige navn på Elverhøj var tidligere Ellehøj, hvilket for øvrigt ikke er noget gammelt navn på stedet. I dette navn er -r-formen blevet gjort bekendt gennem J. L. Heibergs skuespil; her skyldes den snarere forfatterens stræben efter en højtideligt klingende navneform end en ægte folkelig udvikling; navnet er i lighed med romantikernes elverpige, -konge, -folk m. m. dannet bevidst arkaiserende efter folkevisesproget i modsætning til ordenes naturligt udviklede form elle-.

Forleddet i bouæscogh kan uden formelle indvendinger tolkes af mandsnavnet gammeldansk Bovi. Herimod taler imidlertid, at personnavne meget sjældent indgår som forled i gamle skovnavne. Blandt de i Danmarks Stednavne (i det følgende betegnet DS) forekommende middelalderlige eksempler på muligt personnavneforled i skovnavne nævnes dette ofte enten som en alternativ mulighed eller blot som en eventuel tolkning af et ellers uforklarligt navn. Det sikreste middelalderlige eksempel er Marskov, tidligere eksisterende skov nordvest for Nakskov, 1294 (afskrift 1684) skrevet Marskouff, om hvilken det vides, at Erik Glipping havde fået den af den forhenværende drost Mattheus Gøye, hvis fornavn i dets danske form Mads i genitiv formodes at udgøre skovnavnets forled, som dog tidligt skulle være blevet omtydet til substantivet made (DS XI p. 9). Eggertsskov (1484), Vellev s., Houlbjerg hrd., Viborg amt, Povelskov (1509), Horbelev s., Falsters Sønder-Herred og Pederskov (1537), Bregninge s., Tåsinge, synes også utvivlsomme. I alle disse tilfælde viser typen

af indgående personnavne – Eggert fra middelnedertysk, de øvrige kristne – at det ikke kan dreje sig om særligt gamle navne. I VJb nævnes dog Sangswith (Lolland), hvis forled (DS XI p. 5) foreslås at kunne være genitiv af et mandsnavn, gammeldansk Sangær, samme ord som substantivet sang. Ligeledes nævnes Ketælscogh (Falster), hvor substantivet kedel, oldnordisk ketill, dog anses for en sandsynligere tolkning af forleddet end det hermed identiske mandsnavn Ketil, K(j)eld. (DS XI p. 170).

Et stednavn Boveskov kendes også fra Fyn (Skellerup s., Vindinge hrd.), dog først fra slutningen af det 18. århundrede; her viser en skriveform, at forleddet er plantenavnet boghvede (DS XIII p. 184), hvilket ord ikke kan komme i betragtning for det her omhandlede Boveskov – foruden af lydlige grunde af den årsag, at planten formenes indført i Europa fra sit hjemsted Japan og Sibirien under korstogene og først blev nogenlunde almindelig her i landet o. 1500.

Ejheller kan forleddet være verbet boge, der formodes at betyde 'jage' og at være lånt fra middelnedertysk boken 'banke, slå'. Hvis dette ord kan tænkes indlånt i dansk på så tidligt et tidspunkt, kunne en udvikling af -k- over -gh- til -w- i hvert fald endnu ikke være gennemløbet; samme indvending gælder mod en tolkning af forleddet som genitiv flertal bōka af trænavnet bōk 'bøg' – jfr. fra VJb navnet Boghsyo (I p. 38.13, 14).

Mest tiltalende ville det forekomme, om forleddet kunne tolkes som et stærkt reduceret *bōk-with 'bøgeskov'; men om en så kraftig reduktion kan tænkes at foreligge allerede i begyndelsen af det 13. århundrede er vel tvivlsomt; der kan dog nævnes enkelte lignende tilfælde fra omtrent samme tid: Et inden for tidsrummet 1177–1201 udateret Dachwortheholt skrives 1211 Dowertholt, Dowerholt (afskrift i Esrom Klosters Brevbog); det tolkes (DS II p. 6 under Dagerød, Tikøb s.) af substantivet davre, oldnordisk dagverðr. Det oprindelige skovnavn Draved (Løgumkloster land-

sgn) skrives 25/9 1263 Drowidt silva, 30/3 1280 silva Drawidt, 22/9 1280 Drowidt – alle afskriftformer. Forleddet i dette navn formodes (DS V p. 467) at være substantivet dragh 'smal landtange' med tidlig overgang af gh til w og påfølgende svind foran w.

Efterleddet with skrives almindeligvis således i VJb, om en så stærk reduktion som til -ue og heraf nødvendiggjort tilføjelse af 'skov' har været mulig allerede 1231 er et spørgsmål.

Landsbyen Stokkerup, der blev nedlagt for parforcejagts skyld, var sognets mindste landsby med 15 mindre gårde og et varierende antal huse (Hist. Medd. om København VI p. 542 f.). Byens navn er stadig bevaret i Stokkerup Dam eller Stokkerup Kær, som rimeligvis er den forsvundne bys gadekær; tæt herved bærer en skovpart navnet Stokkerup Gruppe, og et egetræ i udkanten af Tårbækfortet tæt ved Trepilevej hedder Stokkerup Eg. Bynavnet findes i Stednavneudvalgets samlinger første gang overleveret fra november 1401, skrevet Stokorp, Stokørp. Efterleddet torp kendetegner bebyggelsen som udflytterby; forleddet er sandsynligvis genitiv flertal stokka af substantivet gammeldansk stok(k), her rimeligvis i betydningen 'tømmerstok, bjælke' med henblik på torpets beliggenhed i et skovrigt område.

I Rel. 1660 nævnes endvidere Tårbæk Rende, det lille vandløb syd om Tårbæk kapel og kirkegård, der stadig bærer dette navn. Det er (Nystrøm p. 398) den bæk, hvis navn er blevet overtaget af bebyggelsen, hvorefter vandløbsnavnet er blevet tydeliggjort ved tilføjelsen af 'rende'. If. Nystrøm p. 112 omtales en af Skovshoveds fiskere i sognets ældste jordebøger (o. 1600) som boende »ved Thorbeck«, og det kan muligvis være dette vandløb, der i tingbogen 1631 under 27/1 omtales som Fischerbechen. Første gang Tårbæk forekommer i Stednavneudvalgets samlinger er i mandtal 1613, hvor det skrives thorbeck. I tingbøgerne omtales flere gange i årene 1625–30 mænd fra Thorbeck, Torbeck, og i

matriklen 1688 opføres Torbecks Huuse, omfattende 1 gård og 3 huse. Forled i dette navn er det gammeldanske ord torth 'smuds' (Nudansk Ordbog), endnu kendt fra insektnavnet torbist og fuglenavnet tordalk.

Af de øvrige navne, der nævnes i Rel. 1660 kendes Ermelunden jo stadig; navnet formodes at være et oprindeligt Elmelunden, parallelt med Elmelunde på Møn, der med mellemrum i årene 1532, 1536, 1574, 1591 og 1664 har været skrevet og stadig kan høres udtalt Erme-. Forledet indeholder da trænavnet elm.

Enghaven er muligvis identisk med Ordrup Mose; på et målebordsblad fra 1884 betegnes den Lyngby Enge, og det vandløb, der løber gennem området, kaldes endnu på et atlasblad fra 1937 Enghave Rende. Ørnesten og Vandmosebakken kendes ikke mere og kan næppe stedfæstes med sikkerhed, men navnene er sammensat af ord, der alle kendes den dag i dag.

En c. 100 år yngre kilde til navne er et meget smukt kort, »Geometriske Grund Tegning, Over Den Kongelige Jægersborge Dyre Hauge og de dertil Horende Skove Beligende uden for Rækvorket Samme bestaaer af ærmelund Orderops-Krat og Spring forbie Skoven Som efter Hans Kongelige Majest Kong Fridrick den V^{ten} Aller naadig ste Befalning under Direction af Hans Exelence Herr GeHeimeConference Raat og Ober Jæger Mæster von Gram er optaget, i Kort forfattet, beskrevet og Forfændiget paa Jægersborg in Mense Aprilis et Martij 1764 . . .« (i det følgende betegnet K 1764). På dette kort findes allerede Tårbæksallé, her skrevet Torrebæge Allee; den er noget længere end den nuværende, idet den går i en lige linie fra den nuværende Fortunvej helt ud til Strandvejen i Tårbæk. Fra samme punkt af Fortunvej udgår på K 1764 Klampenborg Allee – nu den østlige del af Fortunvej – med navn efter skovhuset Klampenborg, der var opkaldt efter en skovfoged Jørgen Klampe; Kristian V gav nemlig nogle af skovhusene navn efter »de først indsatte Skovfogders Geni og Beskaffenhed«

(Nystrøm p. 624). En tredje vej, Store Strand Allee, genfindes til dels i Blinde Allé, og den fortsætter efter skæringspunktet med de to foran nævnte veje lige ud til Fortunen og udgør nu den vestlige del af Fortunvej.

På K 1764 findes flere navne, som ikke længere er i brug. I den nordøstlige del, omtrent parallelt med Mølleåen, løber Papier Mølle allee, på yngre kort kaldet Kludesti, fra Rådvad Port hen imod Strandmøllen og tydeligvis navngivet ud fra dennes funktion som papirmølle.

Den nuværende Kristiansholmsvej genfindes som Christians Holms Allee; den har sit navn efter Vitus Berings landsted, oprindeligt Krughaven, da jorden havde hørt til kroen ved Hvidøre; efter at Kristian V var blevet konge, ændredes dette navn til Kristiansholm (Nystrøm p. 88 f.). Vest for og parallelle med denne vej findes på K 1764 de nu forsvundne Dyre Havs Allee og Kisten Pils allee, sidstnævnte med udgangspunkt ved Kisten piils Kille. Kiøbenhavns Allee findes endnu, og øst for Christians Holms Allee har kortet Lange Strand Allee, der for en stor dels vedkommende stadig eksisterer, mod syd kaldet Chausseen, mod nord Rødebrovej. Den nuværende Kongevej kaldes på kortet Aermetage Allee.

I Fortunens Indelukke, på kortet Indeluket – det er if. Svend Fleuron, Dyrehaven, p. 27, for størstedelens vedkommende anlagt 1737 – findes vejene Plantageallee og Indelugealle parallelle med Jorte Kiørs Huus veyen, der løber mellem Fortunen og Jorte Kiørs huuset – den kaldes nu Mandehovedvej efter en hegnstolpe, der kan minde om et mandshoved (Svend Fleuron, Dyrehaven, p. 12) – endvidere Rendezvous allee og Iorte Porte Allee. Rendezvous Allé findes delvis endnu som en ubenævnt vej på skovkort 1935; navnets forled betyder 'aftalt sammenkomst, stævne' og endvidere 'sted for en sådan sammenkomst' og sigter vistnok til jagtforhold. Dele af Hjorteporte Allé indgår i den nuværende

Inge Wohler

Dronningevej. Den har sit første navneled af Hjortedammen syd for Fortunen.

Igenom det område, der nu hedder Præsteslette, går på K 1764 en vej, Præste Allee. Årsagen til navnet kendes ikke, men vejens retning kan antyde, at det kan være en rest af Tårnbækboernes vej til kirken i Lyngby. Ganske tæt syd for og på det nærmeste parallelt med denne løber en vej med de tre navne påført fra vest mod øst: Uledahl, Ræve Bøge og Sandstræde. I det første genkendes Ulvedalene; om forleddet er dyrenavnet ulv eller fuglenavnet ugle kan ud fra det foreliggende materiale ikke afgøres. Så vidt vides var ulve forlængst udryddet på Sjælland på den tid, navnet er overleveret fra; men hvor meget ældre end kortet navnet er, kan vi ikke vide. Rævebakken kendes ikke fra andre kilder. Ud fra navnets placering på K 1764 tør det måske anses for et ældre navn på Djævlbakken, der ellers tidligere var kendt som Evighedsbakken (Trap). Sandstræde kendes ikke mere.

Der findes i nutiden en del flere navne på enkeltlokaliteter i Dyrehaven: skovparter, enkelte træer, stier og huse; men da de for de flestes vedkommende er vel belyste og behandlede på let tilgængelige steder, skal de ikke omtales her.

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

AF HELMUTH LARSEN

Fra en tid, der ikke er særlig fjern, men alligevel »fortidig«, har kirkegårdsgartner Helmuth Larsen skrevet nedenstående livfulde beretning om tilværelsen på Brede, således som han oplevede den i sine drengeår.

Det er fredag aften, fabrikklokken lyder, ud af fabrikken myldrer arbejderne. Kvinder og mænd, mange som i en menneskealder har arbejdet på fabrikken, samt yngre mennesker, spindedrenge, fejedrenge, alle haster de ud af den store jernport ud til alle livets herligheder.

Ude foran fabrikken er hver fredag aften et helt østerlandsk marked, for nu har »Brederne« fået deres ugeløn, og rækker af handlende holder med deres vogne, og det er ikke få kroner, der omsættes sådan en aften. Af de handlende er der den faste stab, som kommer hver fredag. Det er grønthandler Frederiksen fra Lyngby og grønthandler Harald Palle, ligeledes fra Lyngby, han havde sine sønner, nuværende frugthandler Frode Palle, Lyngby Hovedgade, og den lidt ældre søn, nuværende arkitekt Oluf Palle, som medhjælpere. Der var den gamle ostehandlerske fra København, fru Scharff, en fin ældre dame med sin midaldrende søn, de var altid fint kørende både hvad hest og vogn angik. Så var der fiskehandler Sophus Christensen fra Søllerød og en med røgvarer, makrel og ål i kassevis stablet op bag på cyklen, der var flere vogne med frugt og grøntsager, slagtervogne og gartnere med årstidens blomster og planter til haven, der var vogne fyldte med stedmoder og aurikler, gyldenlakker o.s.v. I nogle år var der en

bager med hjemmebagt brød, en med malerier med store forgyldte rammer, noget frygteligt smagløst skidt, som solgtes på afbetaling, og en mand som solgte kludesko, så det var et broget skue, og det var altid med musik til, enten en lirekasse eller et par gårdsangere med harmonika og strengespil.

Når strømmen fra fabrikken ebbede ud, kørte disse handlende og tilfældige prangere rundt i gårdene mellem fabriksboligerne og falbød restlageret ved at råbe op i munden på hinanden, og for at få udsolgt var priserne gerne lavere, end de var ved fabriksporten.

Sådan en fredag aften var en fest for os drenge, det var en aften, vi nødig gik glip af, og al vor leg og færden i skovene og på markerne omkring Brede stoppede af sig selv, når tiden nærmede sig fyraften om fredagen. Hændte det, at tiden blev forpasset, kan det nok være, at vi på vore bare ben fik travlt med at komme af sted til fabrikken, strømper og træsko var ukendt fra april til oktober. Der var noget for os drenge at se på, og der var også mulighed for at tjene et par småører, for der var nok af små job for en rask Brede-dreng. Man hentede vand til de tørstige heste, mange af prangerne kom jo helt fra København. Der var også en ostehandler Hansen fra Holte, der kunne man tjene en 5 øre ved at holde hesten ved hovedet, at den ikke skulle smide sin mulepose, så hakkelsen risikerede at ryge lige op i Sophus fiskemands rødspætter. Man hjalp til med at fylde frugt eller kartofler i poser eller at holde op i en sæk eller lignende, ja, der var nok af muligheder for at redde sig et par øre eller lidt frugt.

De øre, vi sådan tjente, fik nu hurtig ben at gå på, vi var ikke forvante med at have penge på lommen, så de blev snart omsat, og det skete for det meste ovre på »Længen« hos »Mutter Rintza«, som havde en slikforretning etableret i sit køkken, og der var åbent fra hun stod op om morgenen, til hun gik til ro om aftenen og åbent på søn- og helligdage. I køkkenet var hylder med alskens

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

herligheder i slik, der var »Bismarcksklumper«, »Sweitsere«, »Sukkerstænger« og store »Negerkys« til 5 øre stk. »Mutter Rintza«, som vi kaldte hende, var en kone, som var populær; en sygdom i halsen eller stemmebåndet gjorde, at hun talte med en hæst og skrattende dyb stemme. Hun var en sød og rar gammel dame. Manden, gamle Rintza, havde sit arbejde på fabrikken.

Når vi drenge kom stormende ind i køkkenet eller forretningen, som det dog var, og det måske var ved de tider, at der var mad eller vandkedler på komfuret, som skulle passes, så måtte »Mutter Rintza« bruge sine øjne godt, for det kunne jo godt ske, at der pludselig dykkede en drengehånd ned i et bolcheglas, den slags drenge fandtes jo også på Brede. Hendes bedste forretning var vel nok fredag aften, når fejedrengene og spindedrengene mødte op og skulle spendere lidt på pigerne.

Tumleplads manglede vi Brede-drenge ikke, for naturen havde jo været gavmild. Skove, marker og moser lå tæt omkring Brede. Dammen, Mølleåen og de forskellige vandhuller var ligeledes steder, man holdt til; der fangedes hundestejler og haletudser. På de stejle skråninger i skovene gravedes underjordiske huler og i træer byggedes løvhytter, jo, der var nok af steder, hvor ens barnefantasi kunne få sit udløb igennem legen.

Om søndagen, når alt åndede fred, og fabrikkens hjul stod stille, da var Brede den rene idyl. Når københavnerne tog på skovtur om søndagen, da gik turen over Brede til Det danske Schweiz. Fra stationen i Lyngby gik turen gennem Slotsparken over Folevad gennem alleen til Brede og Ørholm, eller de kom i charabancer fra Frederiksdal gennem Brede og Ørholm, eller de skulle gennem Dyrehaven til »Bakken«. Da havde vi drenge travlt med at slå kolbøtter og vejrmøller efter vognene, og skillingerne, som blev kastet ud til os, blev der sommetider kæmpet bravt om at få del i.

Sådanne søndage var der altid en vis stemning over, det var

nok hviledag, men den kom man sjældent i hu, for i haverne, særligt om foråret, var der travlhed. Til hver af boligerne hørte et stykke have, og det var altid en fryd at se disse haver så velholdte med urtebedene i snorlige rækker. Jeg husker min far, han satte stor pris på, at haven altid var i fin stand. Han betroede ikke os drenge at hjælpe til, det eneste vi hjalp med, det var at sætte kartofler, ellers ordnede far det selv, og han var stolt, kan jeg huske, når vi fik fremmede på besøg, over at vise dem haven og forklare, hvad der nu var sået i det bed, og hvad der skulle plantes her og der. For enden af haverne havde næsten alle enten høns eller kaniner, særlig kaniner holdtes der en overgang mange af på Brede, og det var et stort arbejde at skaffe æde til dem alle, og det var ikke altid med glæde, vi drenge gik ud med sækken for at stikke mælkebøtter til kaninerne, det var lettere at fylde dem med kløver fra bondens mark, men det gik jo ikke. Næsten alle drengene var interesseret i hønsene og kaninerne, men det var dog særlig duer og dværghøns, der lå os på sinde. Der byggedes dueslag af garnkasser fra fabrikken, vi byttede duer, og vi handlede duer, det var månedsduer, men senere gik vi over til raceduer og senere igen til brevduerne. Det er en god skik at lade børn have med dyr at gøre og derigennem lære kærlighed til dyr, og det tror jeg at kunne sige, at vi Brede-drenge havde, vi kom tit slæbende hjem med herreløse hunde og bad bønligt, om vi måtte beholde dem.

Der var nu ellers mange pligter for en Brede-dreng, det var ikke leg og ståhej altid. Nok var forholdene gode på fabrikken, men selve lønnen var lille, og hvor der i familien var mange børn, kunne det knibe, og så var der altid et job for en rask dreng, mælkedreng eller bagerdreng. Der kørte mælkevogne igennem årene henholdsvis fra »Wesselsminde«, »Dronninggård«, »Dyrehavegård« og senere »Lyngby Mejeri« for ikke at glemme »Brede Ladegårds Mejeri« og brødvognen fra bager Hamann, Lyngby, og det nyoprettede Nærum Andelsbageri.

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

Mine forældre handlede i mange år med brødvognen fra bager Hamann i Lyngby, men da min far tillige med mange andre arbejdere fra fabrikken tegnede sig for en aktie i andelsbageriet, den var vist på 50 kr., hvilket vel også var en formue dengang for en arbejder, ja så handlede vi derefter med andelsbageriet, og efterhånden var det mest denne brødforhandler, der kom på Brede. Senere fik de udsalg dernede ved brødkusk F. Kai.

At være bagerdreng, som det jo kaldes, var en rask bestilling. Vi gik vognen i møde ad Nærumvejen, og kuskens så jo helst, at vi mødte på bageriet og hjalp til at læsse vognen med brød, men det var en vel lang vej om morgenen for en dreng i skolealderen, så for det meste mødte vi ham ved »Korsvejhusene« i Søllerød, og så gik turen over Bredevej til Brede og Ørholm. Var man skolesøgende, blev man afmønstret med en basse i hånden, når tiden var så nær, at man lige kunne nå skolen til tiden. Til vognen var gerne en dreng, som var over skolealderen samt 3-4 skoledreng. Det var nu slet ikke så lidt, der omsattes fra en sådan vogn. Dengang fandtes ikke så mange brødudsalg og slet ingen på de kanter.

At være mælkedreng var mere anstrengende og koldt, de skulle endnu tidligere af sted om morgenen, og turen gik over Brede, Ørholm til Hjortekær, så det var en lang tur for en dreng en vinterdag, men man lærte at bestille noget. Der var andre måder vi drenge også kunne tjene en skilling ved, vi bandt kranser af de blå kornblomster og solgte dem om søndagen ved Ørholm ved »Ole Vallerød« og Søllerød, ved Lottenborg og Frederiksdal. Det var københavnernes udflugtssteder, og det var vist en god forretning at være restauratør, men vi kunne også holde en fin dagløn ved at sælge kranser, når der var mange vogne, og vejret var fint. Bønderne og gartnerne omkring Brede kunne også bruge os drenge dels til kartoffeloptagning og dels til frugtplukning, og om efteråret, når markerne var høstet for kartofler, gik vi ud og hakkede

op, og vi kunne godt samle så mange, at der var til hele vinterens forbrug.

Vi opsamlede også aks på markerne. Hvad der også var almindelig beskæftigelse om efteråret var opsamling af agern og kastanier og bog, som vi så solgte til slotsgartneren ved Sorgenfri, der var masser af olden i skovene omkring Brede, og i visse år gav det godt, og fortjenesten kunne blive stor.

Skove var der nok af ved Brede. Skoven ved skolen kaldtes for »Egeskoven«, der var store århundredgamle ege, vi skulle være 5 til 6 børn for at spænde om de største af dem. På modsatte side af mosen lå »Enkens Krat« og »Nyvejs Krat«, og omkring vandtårnet lå »Granerne« og bag fabrikken »Indelukket« med »Syvstjernen«, så var der »Trydes Krat« og »Lystofteskoven« og »Granbakkerne«, »Blå Bakkerne« som de hed, før der plantedes graner. Derude på marken lå »Rosenlyst«. Da det ikke blev benyttet mere til menneskebolig, blev det tumleplads for os drenge. Jo, i skovene der kendte vi hvert et træ og hver en sti. Bag ved »Nyvejs Krat« var grævlinge og rævehuler, og man gik der jo ikke gerne alene. På de store bakker derude fik man den første lærdom i skiløb, et par brædder bundet under træskoene, og farten gik ned ad de stejle skråninger. Den store bakke, hulvejen, som den kaldtes fra købmanden og ned til fabrikken, den var alle tiders kælkebakke, og de hjemmelavede slæder var i brug både af børn og voksne, de voksne kørte sommetider til langt ud på natten. Forlystelserne var jo få dengang.

På dammen udfoldede sig et folkeliv med skøjteløb for både voksne og børn. Vi drenge skulle jo helst helt ud i Mølleåen, hvilket kunne være farligt, da der var en stærk understrøm, og det hændte da ofte, at en knægt faldt i vandet. Men det gik altid godt, og tøjlet blev så tørret ved et bål af siv og rør, for det gik ikke an at komme drivvåd hjem. Det var ikke alle drenge, der havde et par

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

støvler til skøjtebrug, men med et par træsko og noget »fedtsnor« til at binde dem fast med var alt godt, når man ikke var forvænt med skøjteløberstøvler. Min far havde forbudt os søskende at løbe op i åen, og det var svært at komme udenom forbudet. Jeg husker, at jeg blev taget på fersk gerning en dag, jeg løb på skøjter oppe i åen. Min far stod pludselig inde i skoven, og da jeg så, han skar en hasselkæp, fik jeg travlt med at skrue mine »Halifaxer« af og komme hjem, og den vinter kom jeg ikke mere på isen; da var skøjterne låst inde.

Brede omkring den tid, fra 1912 til 1922, lå jo lidt mere isoleret end i dag. Selve Brede bestod foruden fabrikken af hovedbygning med længerne, fire funktionærboliger, arbejderforeningens stiftelse og de to jernporthuse vest for dammen, samt en halv snes strå-tækte arbejderboliger på bakken, den gamle skole, vandtårnet, missionshuset og købmandshandelen. Alle husene med navne som London, Paris, Rom, Venedig, Amsterdam, Nazaret, Betlehem samt løbende numre for hver lejlighed. Mit hjem var i »Rom« nummer 132.

Omkring Brede var der marker, som hørte til de forskellige gårde. Der var Brede Ladegård, som ejedes af la Cour, Egegården, som ejedes af Julius Tryde og Lystoftegård, som ejedes af enken efter gamle Hørup. Det var steder, hvor vi drenge gerne holdt til. Oppe for bakken lå købmanden Chr. Hansens forretning, han solgte den senere til brugsforeningen, hvorefter han fik forretning på Bagsværdvej i Lyngby. Han var i mange år formand for Lyngby Handelsforening. Der hos købmand Hansen i Brede holdt man meget til, der var nok at hjælpe til med. Det var en omfangsrig forretning, der var kunder langt omkring. Hver ugedag kørte vognen med varer til Ørholm, Søllerød, Nærum og Hjortekær, det var en spredt kundekreds. Det var et raskt liv, der rørte sig i købmandsgården, og vi drenge hjalp til med meget for-

skelligt, vi hjalp med at tappe petroleum og hvidtøl på flasker. Øllet kom i store ankre fra Holtegårds bryggeri. Skyllningen af flasker var vel knap så hygiejnisk som i dag. Vi klistrede etiketter på: »Holtegårds Hvidtøl Prima«. Hvis der ved tapningen af øllet kom lidt for meget i en flaske, satte vi den bare til munden og tog en slurk til det passede. Når julen nærmede sig, var etiketterne med en julemand, og det forhøjede jo forventningerne om den kommende jul. Så blev der slagtet julegris, ja somme tider 2-3 stykker, og det var spændende, selvom det gjorde ondt, når vi hørte dem skringe.

Til fastelavn var der stor tøndeslagning i købmandsgården med uddeling af boller og appelsiner. Købmanden var en rigtig forretningsmand, som nok forstod at skaffe kunder og holde på dem. Det store kræmmerhus med de blandede bolcher fulgte altid gratis med i kurven fra købmanden.

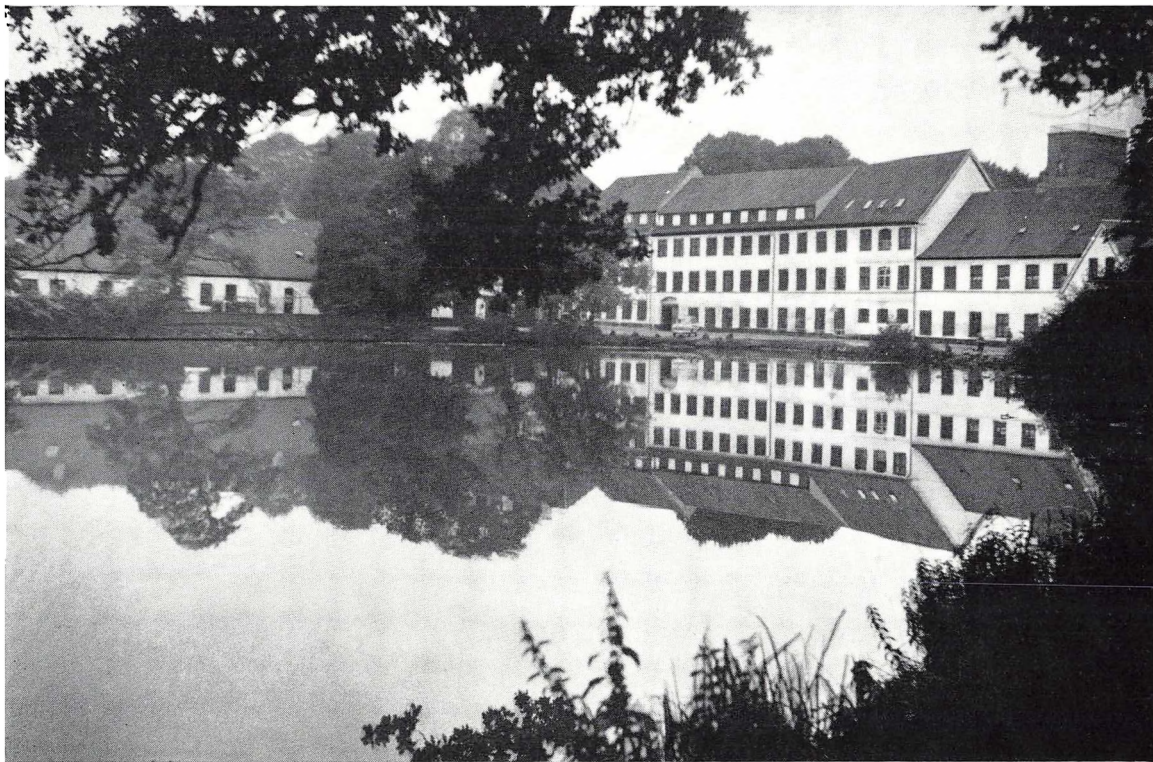
Store dage oplevede vi drenge også, da Lundtofte flyveplads blev taget i brug. Jeg husker endnu de allerførste flyvemaskiner, hele stilladser at se på, og flyveren sad helt ubeskyttet midt i alt virvarret. Senere kom de tyske fokkere, og den første større passagermaskine, der hed »Goliat«. Vi drenge vidste god besked med alle typerne, vi rendte meget på flyvepladsen, dengang var skiltet »Adgang forbudt« en sjældenhed. Vi morede os med at stå bag maskinerne, når de startede, og i det store luftpres fra propellen kunne man næsten ligge vandret i luften. Vi kendte efterhånden alle flyverne, der var navne som Foltmann, Erlind, Friis, Chr. Johansen m.fl. Friis styrtede ned med sin maskine ved Ravnholm og dræbtes; det var fra stor højde. Jeg havde en bardun fra den nedstyrtede maskine i flere år. Det hændte også, at en maskine måtte nødlande på markerne omkring Brede, så løb vi fra skolen samt fejedrengene og spindedrengene fra fabrikken, for spændende var det. Jeg husker de store opvisninger med kunstflyvning og

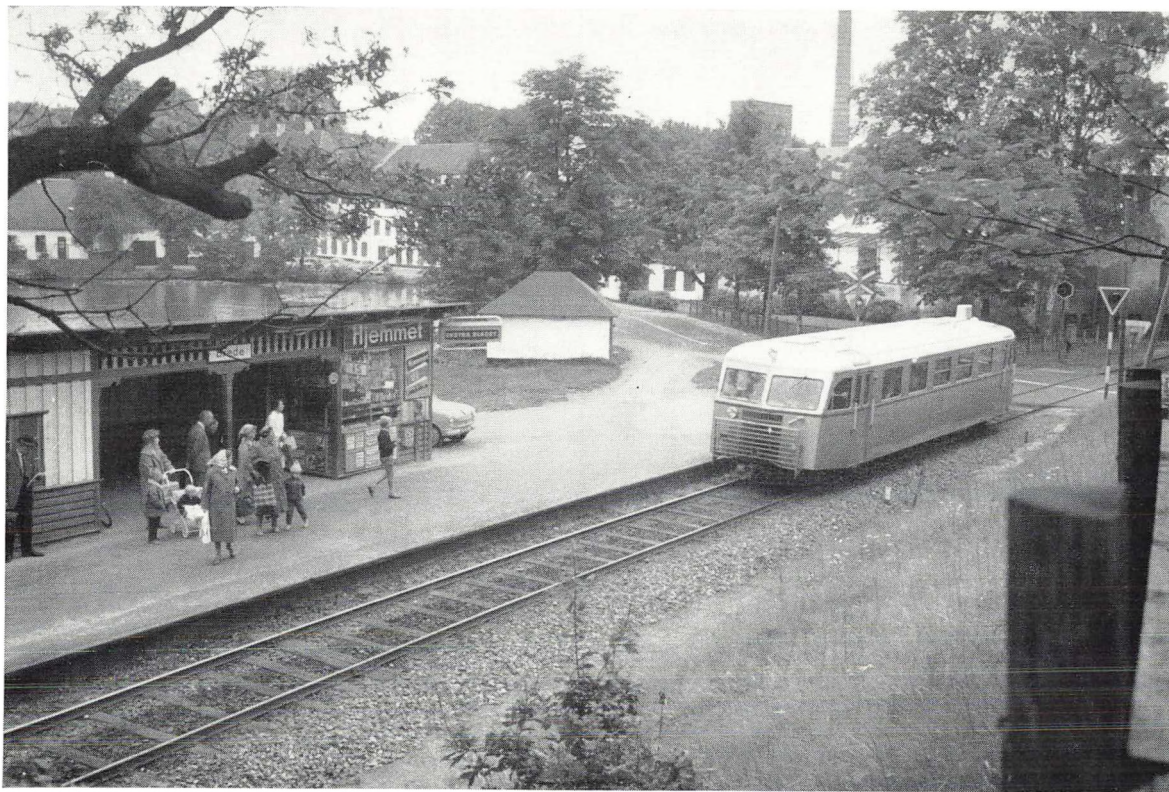
Bredes hovedbygning. Indkørselen fra øst.

Indkørselen til Brede fra vest.

Brede værk set over mølledammen.

Nyere billede fra Brede Station (1962).

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

faldskærmsudspring på flyvepladsen. Det trak tusinder af mennesker herud fra København, og jeg husker, at kongeparret med prinserne ganske uofficielt overværede det. De sad overfor flyvepladsen på granbakkerne blandt hundreder af folk med kikkerter og så til. Der var en kvindelig faldskærmsudspringer, englænderen miss Boyden, som sprang og landede i Brede mose. Jo, det var spændende, og dagen efter sprang vi drenge i faldskærme fra halmstakke og høsehuse. Faldskærmen var en paraply, og drengefantasiaen fik udløsning.

Brede ny skole, som den kaldtes, blev taget i brug 1894. Den gamle skole, som lå på bakken oven for »Nazaret« var ombygget til arbejderboliger, men navnet den »gamle skole« følger stadig med. Ved den gamle skole som man kan føre tilbage til året 1786, støder man på navnet Skjoldager. Min moder gik i den gamle skole hos Ditlev Skjoldager, mine ældste søskende gik hos Niels Andreas Skjoldager, som også var lærer i den ny skole. Han havde 3 sønner, som blev lærere, og 3 døtre gift med lærere. Ved den ny skole, som lå mellem Brede og Folevad, gik jeg i skole, og lærer F. M. Madsen var førstelærer ansat 1912. Senere byggedes en skole lige overfor, det var i 1921, og der gik jeg det sidste år i min skoletid.

Da jeg skulle begynde min skolegang, var jeg ikke helt ukendt med skolen. Da min moder hjalp til hos lærer Madsen med vask og rengøring, havde jeg af og til haft min gang på skolen og kendte lidt til atmosfæren og havde da tit talt med læreren, så jeg vidste, hvad jeg gik ind til.

Skolen var kun indrettet med 2 klasseværelser, men vi var dog alligevel inddelt i 4 klasser, somme tider blev der undervist 2 klasser i samme lokale samtidig, ellers var der forskellig skoletid for klasserne.

Lærer F. M. Madsen havde en ualmindelig god måde at omgås

børnene på, og jeg tror jeg tør sige, at han var langt forud for sin tid med sine metoder til at vinde børnene. Trods det var vi børn jo ikke altid, som vi skulle være, og så vankede der, og dengang hørte det til dagens orden, at spanskrøret blev brugt. Så var vor bedømmelse af skolelæreren en anden, så hed det jo ikke hr. Madsen, men »Skaldemads« med hentydning til, at skolelæreren var helt skaldet, og det var vel nærmest den benævnelse, vi brugte mest.

Lærer Madsen var en foregangsmand, han arrangerede udflugter og skovture lidt udover det almindelige. Vi var på større udflugter, som var enestående i de tider, hele 3 dage var vi væk, vi besøgte Roskilde, Fjenneslev og Sorø og boede på gårdenes høloft om natten, og ellers var det på feltmaner. Det var en stor oplevelse at være med på sådan en tur, og det har vel også på de tider været et stort arrangement og vel også et stort ansvar for lærere og lærerinder; men der var disciplin i rækkerne, og trods det gode forhold mellem børn og lærere var der alligevel visse strenge grænser, der nødvendig skulle overtrædes.

Af andre lærere skal særligt nævnes en, som vi drenge respekterede meget, for dels var han retfærdig i alle måder, og så var han en rigtig mandfolketype, et drengenes ideal. Det var lærer Kristensen Nielsen. Han var gammel garder, høj og kraftig; det gjorde altid godt at blive afstraffet af ham, for man vidste altid, det var fortjent. Han var en meget ivrig lystfisker og naturmenneske, og de fleste af vore naturhistorietimer foregik da altid ude i eng og skov. Så fik vi en ung lærer Nilsson; han var lidt uligevægtig, men han var jo ganske ung og en rask fyr, som indførte fodbold og lignende, og vi kunne godt med ham. Af lærerinder husker jeg fra de første skoleår frk. Ida Vestergaard, som senere rejste til Lyngby Skole og blev gift med skoleinspektør Frederiksen, Engelsborgskolen og Lindegårdsskolen. Hun var herlig, og endnu 40 år efter huskede hun Brede-børnene, når hun mødte dem på gaden

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

i Lyngby. Men den lærerinde, som prægede skolen i min skoletid, var frk. Margrethe Jørgensen; hun var en fin og sød dame, men hun havde sommetider sit mas med de store drenge, men vi var glade for hende.

Gymnastik foregik udenfor på legepladsen, der var bommen, tove og klatrestænger m.m., og der var ellers tumleplads nok. Og der var mosen, som stødte lige op til skolen, og da hørte man ustandselig lærer Madsen med hænderne op til munden råbe det evindelige »op fra mosen«, det er vel den sætning, man hørte mest i skoletiden. Vi måtte ikke gå i mosen, for der kunne være dyndhuller eller »hængesække«, som vi kaldte dem. De var farlige, men trods forbud var vi der altid og det både på vej til og fra skolen, vi havde de herligste gange, og derude mellem sivene og rørene var der som en urskov. At det gik godt, fatter man ikke nu.

Der er en af mine første skoledage, som jeg stadig vil huske. Det var Sct. Hansaftensdag, og i frikvarteret så vi med længsel over til den anden side af mosen på trekanten ved Nyvejs Krat, det nuværende Borrekrat, der, hvor den kønne udsigt til dammen og fabrikken er. Der var de sidste dage samlet sammen til et større Sct. Hansbål. Det foregik dengang altid på dette sted, og vi glædede os til den aften. Men for mig blev det noget andet, for jeg var klatret op på en af bommene på legepladsen, og da en af de større drenge hev mig ned ved benene, fik jeg flået en mægtig dyb flænge på venstre underarm, og blodet løb af mig. Se dengang kunne man jo ikke lige telefonere efter en læge eller tage en taxa til hospitalet. En gang om ugen kom doktor Johan Lemche til Brede og havde konsultation på et værelse på fabrikkens kontor; det var ikke på nogen bestemt klokke tid, men når doktoren var ankommet, da lød fabrikkens klokke, og de der så skulle til læge, kunne begive sig til fabrikken. På Brede måtte man jo passe på kun at blive syg den dag, der var læge, og det var det, jeg gjorde, for netop som jeg var kommet til skade, lød fabrikklokken, nu er

doktoren her, og jeg husker tydeligt, hvordan jeg kom sammen med lærer Madsen ind til dr. Lemche. Tilfældet ville, at min moder netop var derinde med min broder, som fik hevet en kindtand ud; den slags småting ordnede Lemche også. Jeg blev forbundet men skulle på Lyngby Sygehus og syes sammen, for det var en ret stor flænge. Jeg har endnu et dejligt stort ar til minde om episoden. Jeg var jo kun en lille »mand« på 7 år. Min moder måtte så køre mig derind i en lille trækvogn, og det var en bedrøvet lille fyr med armen i bind, der passerede den store bunke risbrænde m.m., som var samlet sammen til Sct. Hansbålet.

Jeg måtte indlægges på hospitalet, og det var dr. Schreiber, der ordnede det; oversygeplejersken, søster Signe, var flink, kan jeg huske. Hun var meget afholdt i Lyngby. Jeg kan berette om et par andre gange, hvor jeg kom galt af sted. Jeg har nok været lidt for rask på den. En gang alle de store drenge kunne springe ned fra et hønsehus, da ville jeg jo ikke stå tilbage, og jeg sprang med det resultat, at jeg slog hagen mod knæene, og tungen må have hængt udenfor, den blev da godt bidt igennem, og blodet løb mig ud af munden. Det var en grim omgang til det blev i orden igen, jeg levede næsten kun på havresuppe, også der har jeg et ar midt over tungen til minde om det udspring fra hønsehuset.

Under første verdenskrig lå livgarden indkvarteret på Brede i de nye huse, som lige var blevet bygget. Hele gardens orkester spillede nede i »fabrikantens gård«, og alle var nede at høre på musikken. Da jeg på vejen dernede fra blev kørt over af en mælkevogn fra Brede Ladegård, troede jeg, at mit liv havde fået ende, men da et par af de store livgardere fik samlet mig op og bar mig hjem, var der da liv i mig, selvom jeg havde fået nogle slemme knubs.

Om sommeren, når kongefamilien boede på Sorgenfri, red kongen sin daglige tur forbi skolen, og det var tit, at han standsede op og

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

tiltalte os. Jeg husker for eksempel en pige, som gik med en dårlig hånd. Kongen skulle da have at vide, hvad der var sket med den, og næste gang spurgte han til hende, og vi stod og bukkede dybt, når han stoppede op. Jeg kan også huske så langt tilbage, det var vel inden jeg påbegyndte skolen, at prinserne Knud og Frederik kom kørende med deres ponyer igennem Brede. Der var gerne 2 ponyer, den ene forspændt foran den anden; der var lakaj med i den lille vogn, og det var vist ikke så lidt, han måtte stå for, da prinserne var et par raske drenge, der var godt fyldt med drengestreger.

Når konfirmationen var overstået, kom de fleste drenge, ja mange piger med, på fabrikken at arbejde. Fabrikloven forbød i de tider ansættelse før det 14. år; før i tiden begyndte de jo i 5-6 års alderen. Vi var 10 søskende, og alle undtagen jeg har været beskæftiget på fabrikken, de ældste af dem fra 6-7 års alderen. Jeg selv havde allerede fra lille følt væmmelse ved denne fabrik, min far var maskinpasser og passede den store dampmaskine. Han kunne ikke som de andre arbejdere gå hjem at spise middag fra 12-13, eller 12-1, som det hed dengang, men fik hver dag sin mad bragt ned i maskinstuen, og det skulle vi drenge sørge for, efter som det nu passede med skolegangen. Jeg husker, hvordan jeg væmmedes ved at gå derind mellem de gamle bygninger og spektaklet fra maskinerierne, særlig i spinderi og væveri var der et spektakel som overdøvede al tale. Allerede dengang var jeg fast bestemt på, at jeg skulle ikke arbejde på fabrikken, når jeg kom ud af skolen. Jeg skulle ikke være fejedreng og senere spindedreng i det spektakel og i de beskidte lokaler.

Arbejderne på Brede var respekteret over alt; blandt de handlende i Lyngby var de regnet for solide købere. Foruden købmand Hansen på Brede var der en købmand Aagesen på den vestlige side af dammen, og så lå der to forretninger ude i Folevad, men deres forbrugere var mest eleverne fra højskolen og landbrugs-

skolen. Skulle »Brederne« købe ind af større forbrugsting og lignende, gik man til Lyngby og handlede. Mine forældre handlede, hvad tøj angik, hos Andersen i Tøjhuset. Forretningen lå der, hvor nu Irma og Sparekassen ligger. Fodtøj købtes gerne i »Havehuset«, det er den bygning, som ligger på Hovedgaden 22, »Stenhuggergården«, som den hedder i dag.

Der var jo ikke så god forbindelse til Lyngby. Der var »Griksen«, Lyngby-Vedbæk banen som den hed; men det var kun enkelte gange, den kørte om dagen, men folk var jo ikke forvante, og spadsereturen til Lyngby regnedes da heller ikke for noget. Alle, der boede vest for dammen, gik gennem Bredeallé og Sorgenfri Slotspark, når de skulle til Lyngby at handle. Og de, der boede på »Bakken«, som det hed, gik ad Caroline Amalievej, dengang kaldet »Nyvej«, som var flankeret af store bornholmske røn. Det var en hel allé fra Brede til Bondebyen, og gaslygterne var der ikke så mange af, så den vej kunne godt føles lidt skummel ved aftenstide, særlig det stykke omkring ved Enkens Krat og Nyvejs Krat. Jeg kan huske, hvis man havde været i Lyngby at se juleudstilling eller lignende, og man ikke nåede 6-toget, som gik fra »Smedebakkens station«, så var man ikke alt for stolt ved at skulle spadserere hjem; det var særligt ved krattene, at man ofte kunne møde en grævling, dem var der mange af. Som dreng havde man jo hørt så mange grusomme oplevelser, folk havde haft med grævlinge.

Tiderne for fabrikken og dermed dens arbejdere var jo ikke altid lige gode, det gik op og ned, men læser man Bredes historie i de 300 år, man kan følge dens industrier, vil man se, at det altid har været sådan: skiftende kår og betingelser for fabrikationen ustandselig. Nærmere forståelse af fabrikkens virke havde man naturligvis ikke som dreng, men man hørte jo, når de voksne talte om forholdene og kunne da følge med, om der var godt at bestille, eller det var sløjt. Sommetider var det galt, og det arbejde der var, blev

fordelt. Det hed så, at arbejderne var på »fordeling«, og det var vel nok sløjt i mange hjem, når der ikke var en hel ugeløn med hjem. Strejker og lockouter oplevede vi også, og under sådanne arbejdsstandsninger gik folk hjemme, og vi børn syntes, at det var søndag hver dag; vi var jo ikke klogere. Så blev der holdt møder. Jeg kan huske et sådant stort møde blev holdt i Brede Indelukke; det var under enten en strejke eller lockout, og det var ublide ord, man hørte om fabriksledelsen, men det endte da altid med at komme i sin gamle gænge igen.

Oppe ved Brede vandtårn omkring et træ var en granitsten, møllesten eller lignende, og på den har mangan en taler stået. Der ved »Runde Sten«, som man kaldte den, taltes ved de fleste friluftsmøder, som man brugte meget dengang, det være sig politiske, religiøse og andre møder af forskellig art. Der hørte jeg J. Wilmann holde socialistiske møder, og da kommunismen nåede Brede, talte Thøger Thøgersen og Aksel Larsen (Aksel Larsen arbejdede en tid på Brede). Det var en fest for os drenge at høre på de ikke altid fredelige diskussioner. Dengang talte de lige ud af posen.

Brede sangforening afholdt nogle gode friluftskoncerter ved den »Runde Sten«, og somme tider sluttede de deres sangaften der til stor glæde for beboerne, som lå rundt i græsset eller sad i deres haver, og i den stille aften nød de den skønne sang. Det var et ualmindeligt godt kor, og den gode skik, de havde, med at møde op uden for folks sovekammervinduer sølvbryllupsmorgenen og hylde sølvbrudeparret med »Det er så yndigt at følges ad« og »I Østen stiger solen op«, og ligeledes en sidste hilsen til Bredes beboere den dag, de skulle stedes til hvile, og koret sang »Sov nu sødt i graven«, holdes vist i hævd endnu på Brede af koret.

Forskellige religiøse sekter holdt også møde ved »Runde Sten«, der var »de hellige fra Ebenezer«, som vi kaldte dem; det var »tungetalere«, som det hed dengang og de holdt tit møder. Der var farver Rasmussens to sønner Peter og Thorkild, som rejste ud

og blev missionærer, og de var nu stærke i deres tro. Jeg kan huske, at de unge mennesker ønskede at komme i diskussion med dem, og de var vel ikke helt fine i deres tale. Men alt prellede af på de hellige, de smilte bare og sagde, vi skal bede for din sjæl, og det skete da altid, at de fik det sidste ord, og de, der råbte mest op efter dem, blev tavse. Det var meget almindeligt, når en flok unge mennesker og store drenge kede sig om aftenen, når de stod ved gaslygternes skær på et eller andet hushjørne i Brede, at de så fandt på at skulle op til Ebenezer for at drille de »hellige«. Men når de kom derop og begyndte deres uroligheder, kom der gerne nogle af ledelsen ud (der var en fætter til Peter og Thorkild, Åge Rasmussen) og inden de unge mennesker rigtigt blev klar over det, sad de bænket inde i Ebenezer som andægtige tilhørere. Der er flere eksempler på, at et par af de værste urostiftere blev til de varmeste tilhængere af Ebenezer-samfundet.

I Brede missionshus kom vi drenge, og pigerne selvfølgelig med; men for de fleste drenges vedkommende skal det i sandheds interesse siges, at det var for at komme til juletræ og skovtur, at vi gik i søndagsskole. Af de »hellige« som vi kaldte dem, som kom i missionshuset, var der særlig to, som har betydet meget i det lille trossamfund. Det var Georg Rose og Lorents Olsen, det var to mennesker, som var stærke i deres tro og udrettede meget godt særlig blandt børnene; de var lærere i søndagsskolen, og de arrangerede skovture for os, der gik enten til Søllerød, Frederiksdal eller Eremitagen eller Bøllemosen. Vi spadserede, og bagefter kørte en jumbegig fra købmanden med et par kasser »røde sodavander«, så blev der sunget og leget »to mand frem for en enke«, og så fik vi også lidt at høre fra Bibelen. Men derude i naturen var det nu lidt svært at sidde stille og være andægtige, så det var jo gerne nogle korte prædikener »Lorents« holdt; han vidste jo nok, at vi hellere ville lege. Men vi børn har nu meget at takke disse to rare mennesker for. De var meget forskellige i deres væremåde, Rose,

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

som faktisk var en ung mand dengang, var meget stille og andægtig, medens gamle Lorents Olsen var sprudlende af humør og havde en enestående måde at tage os børn på.

Fabrikanten på fabrikken, Edmund Daverkosen, var en mand, vi drenge havde en vis respekt for. Blandt arbejderne kaldtes han altid for »Fatter«, og det tør siges, at der var noget symbolsk i denne benævnelse, for han sørgede godt for sine arbejdere, tillige med at han var streng og bestemt, men alligevel respekteret af alle. Fabrikanten var en habil rytter og tog sin daglige ridetur rundt om i Brede, når ellers hans tid tillod ham det. Det var sjældent, at han så et glimt af os drenge; vi forsvandt som dug for solen, når vi så ham, for i vor barnefantasi var han jo herskeren over alt og over alle. Vi var jo ikke klar over, hvad hans fremsyn og forståelse af hans arbejders kår betød, og stor var sorgen i Brede, da han døde i 1918. Han var en mand, der på så mange områder var langt forud for sin tid. Arbejderne havde så mange sociale goder, som ikke kendtes andre steder. Det smukke asyl og vuggestuen, som ligger til højre på Ladegårdsbakken, skænkede Daverkosen til fabrikken, da han havde 25-års jubilæum i 1905. På dette asyl gik jeg til min skolegang begyndte. Jeg husker herfra, hvordan mødrene, som arbejdede på fabrikken, to gange om dagen forlod deres arbejde og gik hen i vuggestuen for at give deres børn bryst; de kom i deres arbejdstøj direkte fra spole- eller kartemaskinen. Her var hygiejne endnu et ukendt begreb og meget bedre stod det ikke til med hygiejnen på asylet. Vi fik daglig fra fabrikken gamle klude op; på asylet blev de klippet i strimler, som vi børn så måtte sidde og trævle op. Det var for at vi skulle have beskæftigelse og ikke kede os, men trods alt var det dog et lille led i fabrikkens produktion.

En af disse dage på asylet glemmer jeg aldrig. Vi hørte folk råbe ude på vejen, at der var ildebrand. Vi så fra asylets vinduer,

hvordan store røgskyer væltede op, og det var i retning af mit hjem, og de bange anelser blev til virkelighed, da min moder pludselig stod hos os. Hun havde været på skolen og hjælpe til hos lærer Madsens med vask og rengøring. Derovre brændte det hele hus så godt som ned, og det var meget lidt, der blev reddet. Det var et mirakel, at ikke alle tre huse brændte. »Amsterdam« og »Venedig« blev reddet, medens »Rom«, som lå i midten brændte ned. Årsagen må ligge i, at vejret var vindstille, for brandvæsenet var på de tider intet værd. Inden de hestetrukne sprøjter kom fra Lyngby, var Bredes lokale brandvæsen i funktion, det bestod af en håndtrukken sprøjte; men da slangerne ikke kunne nå fra »Dammen« til brandstedet, var det brandspandene, der kom i brug. Det foregik på den måde, at man dannede en kæde fra brandstedet til »Dammen«, og så gik spandene fra mand til mand, den sidste kastede så vandet på ilden, men efter den tur mand og mand imellem, var der jo ikke meget vand igen i spanden. – Vi børn på asylet marcherede med »asylmoder« i spidsen op på den anden side af hulvejen, hvorfra vi overværede branden. En deling af livgarden, som holdt øvelse omkring Brede, deltog iøvrigt i at redde, hvad reddes kunne.

På de tider var bolignøden lige så kendt som i dag. Der byggedes jo husvildebaracker rundt om i kommunen, så vi så allerede i tankerne, at vi skulle hen i en sådan, men fabrikken stillede omgående en lejlighed med et par ovenværelser til rådighed, hvor vi så boede til huset atter var bygget op, og da var det med tegltag i stedet for stråtag, så vi børn syntes jo, at det var særlig fint og flot. Mine forældre havde deres brandforsikring i orden, så det var en stor dag, da forsikringssummen blev udbetalt, og der kom nye møbler i stuerne; der blev da også råd til lidt fornyelse af vort legetøj, som også var brændt. Ilden opstod i et loftskammer i den modsatte ende af huset, hvor vi boede. Årsagen blev vist aldrig kendt.

Brede Klædefabrik. Det stråttækte hus til venstre i billedet kaldes Hanchytten.

Brede gamle købmandsforretning til venstre. Til højre missionshuset.

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

»Grisen«, som vi kaldte Lyngby-Vedbæk banen, gik lige til Vedbæk, senere kun til Nærum, derfor nu Lyngby-Nærum-banen. Den spillede også en stor rolle i vor barnefantasi. Det var spændende at hænge bag på pufferne og få en tur med til Fuglevad; men det hændte jo, at vi blev opdaget, og så mistede vi vor hue. I stedet for fik vi en klat olietvist smurt i hovedet af en grinende »Togmand«, men senere, når toget igen ankom til Brede, kunne man hente sin hue og en gang skældud, som dog hurtig glemtes. Vi legede meget langs skinnerne, som snoede sig gennem mosen; de blev også brugt af mange voksne som genvej til Lyngby eller Folevad.

Fabrikken fik de fleste af sine materialer med »Grisen«. Køreplanen var ikke så anspændt som i dag. Var der en vognladning uldballer, som skulle læsses af ved »Ventesalen«, den almindelige benævnelse for den lille station, eller et par godsvogne, der skulle rangeres ind på fabrikken, kunne det godt tage sin tid; det toges ikke så nøje.

I nærheden af »Ventesalen« lå fabrikkens ishus, hvor man opbevarede is til brug på spisehuset og hovedbygningen. – Man isede i de strenge vintre på Dammen, og det var en svir for os drenge at være med til at skubbe de store isstykker i land. Det hændte da også, at en af arbejderne fik sig en ufrivillig vandgang, og det gjorde det jo mere spændende.

Efter at jeg er blevet ældre, kan jeg jo godt forstå, at ens forældre advarede så meget mod at færdes på isen. Når slusen var åben, gik der jo en svær understrøm som tærede isen nedefra. Der er dog mange Brede-drenge, som har fået sig en dukkert i det kolde mudrede vand; jeg har da prøvet det nogle gange. Kun én gang i min barndom gik det galt ved Dammen. En sommerdag faldt vor nabos 10-årige dreng i Dammen og druknede. Det gjorde et frygteligt indtryk på os drenge, og vi fik respekt for Dammen. Men børn glemmer dog hurtigt, den følgende vinter havde vi glemt

sommerens tragedie og boltrede os igen på Dammens is. Skulle vi bade, gik turen på de bare ben gennem det kønne gamle Virum til Furesøen.

Der er andre erindringer fra min barndom. Jeg mindes tit det skete, når man bedst lå og sov om natten, at et nervøst mandfolk bankede voldsomt på vor sovekammerdør og råbte: »skynd Dem, skynd Dem«, hvorefter min moder med sin mest rolige stemme svarede: »Se at komme af sted til Lyngby efter jordemoderen, så skal jeg nok klare resten.« Der er mange små Brede-børn, der har ligget trygt ved deres moder, da jordemoderen ankom.

Hvorfor man som dreng skulle ligne en hel lille marinesoldat, har altid stået for mig som en gåde. Var det fordi prinserne altid var sådan påklædt, eller var det landets traditioner på havet, der gjorde sig gældende? Nok om det, men til enhver dreng af anstændig familie hørte følgende påklædning: om sommeren kadettøj med stor blå krave langt ned ad ryggen og en stor blå sløjfe ned foran, ligeledes sribede kadetbukser et godt stykke under knæene, godt snævre. Det er vel det teenagerne i dag kalder jeans. Om vinteren samme model bare i mørkt uldent stof, godt varmt når man var til juletræ, og dertil hørte en stortrøje med blå ankerknapper og en rund sømandshue med indskrifter på huebåndet: Danmark, Dannebrog, Viking, Valkyrien, Niels Juel; der var nok at vælge imellem. Om sommeren afløstes sømandshuen af en stråhat med skyggen vendt opad hele vejen rundt, blandt de lidt ældre blev skyggen taget ned foran, jo man var skam med på noderne. Og så et par brune lærredssko (turistsko) med elastik over vristen. Senere, selvfølgelig til stadsbrug, havde vi et par sorte sko med brede laknæser; det var fint. Til hverdag og til skolebrug: træsko, rigtige franske træsko med spidse næser. Der boede en rigtig træskomand nede ved »Runde Bakke« ved Ørholm; han leverede de fleste træsko. Man løb med de store klodsede træsko og slog store huller på anklerne, »slog skank«, som vi kaldte det, og

enhver ordentlig dreng med respekt for sig selv havde altid på hver inderside af anklerne et stort sår, og det var ikke altid lige rart om aftenen, når man skulle have strømperne af; så hang strømpen fast i såret.

Hver jul afholdt fabrikken juletræ for arbejdernes og funktionærernes børn. Det afholdtes på »Spisehuset«, og det var et juletræ, som overgik alt. Vi blev trakteret med chokolade, basser, alt det vi kunne orke, og så dansedes der om juletræet, og hvert barn fik et stykke legetøj, nogle meter lærred, og alt hvad de ellers kunne transportere hjem af godter.

Jeg husker, da den første verdenskrig udbrød. Dengang arbejdede der mange tyskere på Brede, og mange af dem var stolte; men knapt så begejstrede var de vel alle, når de blev indkaldt til tysk krigstjeneste. Det var strenge tider med rationering af fødevarer. Jeg kan huske at soldaterne, der lå på Brede og på de omliggende gårde, havde et stort feltkøkken på »Lystofte«. Der gik vi ud med en stor madspand og hentede middagsmad og nogle store rugbrød og dåser med leverpostej; der var overflod, og det kom mange familier til gode, for det kneb mange steder med at få noget ordentligt at spise. Stuede kålrabi prøvede man da at smage. Jeg kan huske, jeg fandt en madpakke, og jeg skulle selvfølgelig se dens indhold; den bestod af 3-4 skiver hårdt kogt vandgrød, det var en arbejders frokostpakke. Om han nu har tabt den, eller han har fået nok af tyk vandgrød i skiver, så han har smidt den? Vi prøvede da også engang at smage stegt koyver. Der var en nabo, som havde en datter som kokkepige på landbrugsskolen, og når de så slagtede en ko, hentede naboen koyveret. Puha! det var noget værre sejt tyggegummi; det spiste man ikke gerne. Men kaninsteg blev man trakteret med i disse tider. Kaniner havde enhver familie, og der var jo ingen udgifter med at fodre dem med grønt. Jeg har spist så meget kaninkød som barn, at ingen får mig til at spise det mere. Ildebrændslet i

disse år bestod for det meste af tørv og granstød, som man fik til-ladelse til at tage i Geels Skov; »at slå stød op« hed det. Det var et stort arbejde, og når de så var kørt hjem, var der et lige så stort arbejde med at få det savet og flækket. Min fader og mine ældre brødre slog mange læs stød op. Opsamlingen af brænde var vel almindeligt i de tider. En flok koner på rad og række med en byrde brænde på ryggen var et skue, der daglig kunne iagttages. Det har været drøjt! Først spadsereturen fra Brede og langt ind i Geels skov, så opsamling og så med reb danne en byrde, som blev båret på ryggen hele den lange vej hjem. Men der var mange, som aldrig købte koks, og som klarede sig fint med det opsamlede brænde.

På Brede trivedes foreningslivet godt. Sangforeningen var kendt vidt omkring for sit gode kor. Det morsomme ved koret var, at i mange år havde det en rigtig gammel Brede-dreng til dirigent, Karl Nielsen hed han. Han var fuld af musik og sang. Han var gammel sportsmand, både bokser og løber. Da jeg blev voksen og selv i en del år sang med i koret, var han stadig dirigent.

Så var der propforeningen, en forening hvis formål var at opklæde fattige konfirmander. Min far sad i mange år i bestyrelsen i »Proppen«, og jeg husker, at »Proppen« arrangerede nogle mægtige skovture for sine medlemmer. Det foregik i charabancer; ofte var det et anseeligt vogntog, der satte sig i bevægelse, 20-25 vogne kunne der være. Så blev vognene og hestene pyntet med grønne grene, flag m.m. og så den store tøjkurv fyldt med mad oppe ved siden af kusken på bukken. Sikken en skovtur, der var stemning. Det var faktisk langt, sådanne heste måtte trave. Turen gik gerne til Nordsjælland eller op langs kysten, men Hørsholm, Fredensborg, Hillerød, Rungsted og Sletten Kro var gerne længste mål.

Havde vi drenge et godt forhold til drengene i Virum, så var det til gengæld ikke så godt med Lyngbyerne. Man var ikke særlig stolt, når man skulle passere Bondebyen omkring Nørregade og

Barndomserindringer fra Brede cirka 1912 til 1922

Asylgade ved Frelsens Hærs bygning. Der på hjørnet stod gerne en klynge af drengene fra Bondebyen, og så var det ikke altid lige rart at blive eksamineret af dem; til tider blev det til regulært slagsmål. Den slags små episoder gav så anledning til rigtig store bråvallaslag mellem Brederne og Lyngbyerne, og man erklærede ligefrem krig og mødtes i store flokke med kæppe og stave og udkæmpede regulære slag. Et af de mange slag med Lyngbyerne vandt vi særlig stort, vi havde Daverkosens yngste søn Niels ridende på hest foran som en anden general, og han red jo de skrappeste Lyngby-dreng over ende, så det blev en stor Brede-sejr. Men Lyngby tog revanche, de myldrede uden krigserklæring pludselig henved hundrede stykker i tal, store og små, med lange kæppe en søndag eftermiddag igennem Brede; men krig blev der ikke, for hver en Brede-dreng forsvandt omgående ind og stod bag gardiernerne og så fjendens horder marchere gennem byen. – Der var nogle drenge fra Ørholm-Lundtofte kvarteret, som også havde lyst til lidt krig med Brede-drengene, men slaget, som stod omkring den gamle skole, blev til et stort nederlag for dem, så de forsøgte ikke mere.

Jeg kan huske en sejr over Lyngby, jeg var med til at vinde; det var i 1920-21. Idrætsforeningen i Brede var stiftet i 1920, og det var Brede Skole, der i fodbold på Engelsborgskolens slaggebane slog Lyngby. Hvor stor sejren var, kan jeg ikke huske, men jeg var da dagens mand, jeg havde grøn og hvidstribet rigtig fodboldstrøje på. Det var en af mine ældre brødrers fodboldtrøje, de grønne og hvide striber var boldklubbens første klubdragt. Jeg kan huske, at det var forfærdelig langt at gå fra Brede og ud ad den lange Bagsværdvej, hvor Engelsborgskolen lå lidt mere en-somt end i dag.

Det centrale i disse barndomserindringer må fabrikken vel nok siges at være, en virksomhed hvis drift og ledelse alle på Brede

Helmuth Larsen

var afhængige af, det gav en samhørighedsfølelse, som faktisk også vi børn var besat af, og når man senere i livet træffer barndoms-kammerater fra Brede, så mærkes denne følelse stadig, det var, som var man en stor familie. Vi boede jo tæt op af hinanden, familierne blev indlevet i hinandens problemer, sorger og glæder. – Forpligtelserne overfor fabrikken og dens ledelse var jo ens for alle, ja betingelserne for livsførelsens forløb var jo næsten de samme.

Lønnen var, som jeg har skrevet, ikke stor på Brede, men derudover havde arbejderne goder, som vel ikke kendtes andre steder. Huslejen var kun nogle få kroner om måneden for lejligheden, ildebrændsel og tøj kunne købes på fabrikken til små priser, og fra »Spisehuset« kunne købes den daglige varme mad; disse udgifter fradroges så i ugelønnen. – Brederne havde ligeledes deres egen sygekasse, som ligeledes administreredes fra fabrikken. I flere år udbetalte den ret store summer som »overskud«, som det kaldtes den gang, som årlig gratiale. Denne årlige udbetaling til arbejderne var enestående på disse tider.

Over alle disse erindringer fra min barndom på Brede står som nævnt et navn, Edmund Daverkosen, fabrikanten på Brede, en streng men retfærdig og afholdt mand, som var enestående som leder, en mand alle så op til og respekterede, en mand som var forud for sin tid på det sociale område, han skabte det Brede, som vi i dag tænker tilbage på med glæde.

Grundstensnedlæggelser i 1965.

I 1965 er der blevet nedlagt grundsten til følgende bygninger:

Sorgenfri Kirke.

Lyngby Baptistkirke, Bagsværdvej 25, Kongens Lyngby.

Lyngby-Taarbæk kommunes nye hovedbibliotek, Lyngby Hovedgade 28, Kongens Lyngby.

Det er tanken fremtidigt at bringe gengivelser af grundstensdokumenter i Lyngby-Bogen.

SORGENFRI KIRKE

År 1965, den 11. september, i kong Frederik IX's 19. regeringsår, da J. B. Leer Andersen var biskop i Helsingør stift, nedlagdes grundstenen til denne kirkebygning.

Kirken opføres delvis for midler, som er indsamlet af Sorgenfri kirkekomité, som blev nedsat den 16. januar 1952.

Kirken er tegnet af arkitekt Tyge Krass, og opførelsen og færdiggørelsen er ledet af arkitekt John Mathiesen og ingeniørfirmaet Chr. Ostenfeld & W. Jønson.

Gud give, at dette hus må blive en del af hans kirke, hvor hans ord forkyndes og sakramenterne forvaltes ret.

Sorgenfri kirkekomité:

Kalermester Svend Andersen

Ingeniør Knud Christensen

Direktør Olaf Klüch

Pastor T. Højer Johansen

Ejendomsmægler M. Krohn

Lærer Hanne Pedersen

Kontorchef S. J. Pratorius

Forretningsfører Knud Thomsen

Skoledirektør Tormod Thomsen

Installatør J. Eriksen

Kontorchef Asger Preis

Prü Carla Schepler Klüch

Civilingeniør Jens Kjær

Pastor Prede Bonde Pedersen

Repræsentant Knud Pedersen

Revisor E. Thorup Rasmussen

Fuldmægtig Knud Tornmark

Lyngby Baptistmenighed

byggede denne kirke til Guds ære, til lovsang, bekendelse og tilbedelse, til Guds-ordets forkyndelse til forvaltning af Guds ordninger og til menighedens fællesskab i arbejde og fest, i glæde og i sorg.

I året 1879 begyndte de to brødre August og Emanuel Broholm sammen med Ludimar Andersen en sprogskole i Lyngby. Senere holdtes møder i private hjem. Den 31. oktober 1897 indviedes en lille kirkebygning, "Zion" på Bagsværdvej 29, matr. nr. 23 b af Kongens Lyngby by, Christians sogn.

Som selvstændig menighed udgik fra Høbenhavs Baptistmenighed skiftedes den 3. maj 1951 Lyngby Baptistmenighed med 27 medlemmer. Menighedens første præst var indtil 1. august 1962 pastor Erik Christensen.

Tilfældigt meldte ønsket sig om en ny og større kirke. Efter flere forsøg blev sagen imidlertid stillet i bero, men den 4. september 1952 tog menighedens beslutning om at nedsætte et byggeudvalg, der skulle fremme sagen. Menigheden bragte selv store økonomiske ofre, og menigheder og venner over hele landet trådte hjælpende til. Den 28. februar 1965 afholdtes den sidste gudstjeneste i den gamle kirke, og under salmesang nedbrød menigheden ud af det gamle kirkehus, der blev lukket og kort efter nedrevet.

Planerne til en ny kirke på den gamle kirkes grund var røde, byggeriet plantaget og grundstensnedlæggelse fastsat til den 1. juli 1965. Imidlertid tvang nye planer om en udvidelse af Bagsværdvej myndighederne til at standse byggeriets påbegyndelse, men byens borgmester, Paul Tønneberg, kommunalt bestyrer og embedsmænd havde god vilje og en enevældende hylselspromhed, og ved mageskifte med kommunen sikredes dette slukke jord, matr. nr. 22 og Bagsværdvej 25, hvorpå kirken grundsten lægges.

i dag lørdagen den 25 september 1965

Kirkens ydre slikkelse og indre udformning er blevet til ved manges bidrag af forslag og idéer, og kirken er blevet bygget ved egen arbejdskraft på grund af gældende lov om begrænsning af byggeaktivitet.

Efter at det første spadestik blev taget mandag den 28. juni 1965 byggede da menighedens mænd i deres fritid, bistået og opmuntret af kvinderne og med hjælp fra mange, der kom for at bygge med os. Arbejdets planlægning og udførelse ledes af bygmester Richard Jørgensen, og ansvarlig arkitekt er hans søn, Bjørn Bihl Jørgensen.

På denne dag består menigheden af 164 medlemmer, og den har om sig en trofast kreds af venner og en dejlig flok af børn og unge.

Det er med stor taknemthed til Gud for hans vise og kærlige styrelse, at vi nedlægger grundstenen til denne kirke. Det er vor bøn, at den helligdom, der rejses på denne grund må blive et vidnesbyrd om vor ydmyge tak til Gud, at dette hus må blive fyldt af Guds ord og ånd og brugt af Ham til at befordre alt, hvad der kan fremme Guds kærligheds vilje i vor by og i vort folk i Jesu Kristi navn.

Lyngby Baptistmenighed

Menighedsråd og byggeudvalg

Leo Toblauch

form for byggeudvalget

H. Barkan

menighedens præst
siden 1 sept. 1962.

Beretning om selskabets virksomhed

Den 24. februar 1965 kl. 20 var der arrangeret et medlemsmøde i kommunalbestyrelsens mødesal på Lyngby rådhus. For en fyldt sal talte forfatteren Palle Lauring om emnet: »Hvad skal vi med historien?« Det var en strålende oplevelse for de mange medlemmer. I et åndfuldt causeri om engelsk, tysk, fransk og russisk mentalitet påviste Palle Lauring, hvor uomgængelig nødvendigt det er for nutidens mennesker at have kendskab til andre nationers historiske baggrund, hvis man i dag vil gøre sig håb om at nå til en varig forståelse mellem jordens folk.

Lyngby-Bogen 1964 er blevet trykt i 1200 eksemplarer. Sammen med Lyngby-Bogen fik medlemmerne tilsendt Dansk Historisk Fællesforenings nylig udkomne katalog: »Udvalg af historisk litteratur«, en meget nyttig fortegnelse over årbøger og andre publikationer, udgivet af de tilsluttede lokalhistoriske foreninger og museer.

Den 10. juni var der arrangeret en medlemsudflugt, denne gang til Lyngby Kirke. Tilslutningen til turen var meget stor, der var mødt over 200 mennesker. Historikeren, stud. mag. Axel Bolvig, der er medarbejder ved Nationalmuseets store værk: »Danmarks Kirker«, gav en yderst kyndig og tillige uhyre velfortalt skildring af kirkens bygningshistorie og inventar, ligesom han fortalte træk af Lyngby sogns præstehistorie og gravminder over kendte personligheder. Medens selskabets medlemmer gik ind og tog plads i kirken, ligesom senere, da man forlod kirken, spillede organist Fin Ditlevsen på Lyngby kirkes Frobeniusorgel.

Selskabets generalforsamling blev derefter afholdt på Hotel Lyngby. Der var i anledning af generalforsamlingen arrangeret en

Beretning om selskabets virksomhed

udstilling af malerier, postkort og fotografier med motiv fra Lyngby Kirke og dens omgivelser i selskabslokalerne på 1. sal. Denne udstilling vakte stor interesse blandt de mange deltagere.

Selskabet havde pr. 10. juni 1965 658 medlemmer.

Kontorchef V. Andreasen valgtes til revisor i stedet for afdøde kontorchef A. Nilausen.

Mødet sluttede med direktør H. J. Lemches oplæsning af Gyrithe Lemches historiske skitse »Lyngby set i rundskue fra kirkebakken 1810«.

Aage Børresen

LYNGBY-BOGEN 6. bind	side
<i>Svend Thorsen:</i>	
»Den røde Bølge« over Lyngby	1
<i>H. Øblers:</i>	
Brede Plejehjem	19
<i>Marie Louise Ussing:</i>	
Begivenheder omkring Lyngby Sygehus ved år- hundredskiftet	41
<i>V. Sjøqvist:</i>	
Viggo Stuckenberg og Lyngby	71
<i>Inge Wohlert:</i>	
Stednavnene Lugn, Fuglevad og Rådvad	105
<i>Aage Børresen:</i>	
Stadsingeniør J. A. C. Rastrup	110
<i>Ole Vinding:</i>	
»Den skønneste egn på jorden«. Tegninger af C. J. Ammitzbøll	113
<i>J. A. C. Rastrup:</i>	
Vilhelm Marstrand og Kongens Lyngby	121
<i>Vald. Møller:</i>	
Fra det gamle Kongens Lyngby sogn	134
<i>Svend Thorsen:</i>	
Statskonsulent K. Hansen	141
Beretning om selskabets virksomhed 1963/64	153
Gyrithe Lemche 1866 – 17. april – 1966	155
<i>Kai Uldall:</i>	
Hvad Lyngby-Taarbækfolk ejede	157
<i>Vald. Møller:</i>	
Sognekongen Hans Lauridsen i Virum	181
<i>Inge Wohlert:</i>	
Nogle stednavne fra Dyrehaven	187
<i>Helmuth Larsen:</i>	
Barndomserindringer fra Brede ca. 1912–1922	195
Grundstensdokumenter	
Beretning om selskabets virksomhed 1964/65	219

LYNGBY-BOGEN

LYNGBY-BOGEN

UDGIVET AF

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB

FOR LYNGBY-TAARBÆK

KOMMUNE

VI

1963 · 1964 · 1965

*Historisk-Topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk
Kommune, Hovedbiblioteket, Kgs. Lyngby,
tlf. (01) 88 17 00.*

*Ekspedition: Historisk-Topografisk Selskab for Lyngby-
Taarbæk Kommune, direktør P. Lauritsen, Privatbanken,
Hovedgaden 66 B, Kgs. Lyngby og Hovedbiblioteket.*

Selskabet er stiftet ved et møde på Grundtvigs Højskole i Fuglevad den 27. oktober 1927 og har til formål at vække interesse for og fremskaffe og udbrede oplysninger om Lyngby-Taarbæk kommune i fortid og nutid i historisk, topografisk, økonomisk og kulturel henseende.

Formålet søges opnået ved afholdelse af medlemsaftener, ved ekskursioner indenfor kommunens område, og ved udgivelse af skrifter.

Medlemskontingentet er kr. 10,00 og for dette modtager medlemmerne årsskriftet »Lyngby-Bogen«. (Husstandsmedlemmer gratis medlemskab).

Af ældre årgange sælges følgende:

1937	kr. 5,00	1959	kr. 12,00
1939	kr. 5,00	1960	kr. 12,00
1943	kr. 5,00	1961	kr. 12,00
1946	kr. 5,00	1962	kr. 12,00
1949	kr. 5,00	1963	kr. 20,00
1953	kr. 5,00	1964	kr. 8,00
1956	kr. 12,00		